

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Martina Čížková

**Srovnání způsobů zániku manželství v českém sekulárním právu a
v kanonickém právu**

Diplomová práce

Olomouc 2011

Já, níže podepsaná Martina Čížková, autorka diplomové práce na téma „*Srovnání způsobů zániku manželství v českém sekulárním právu a v kanonickém právu*“, která je literárním dílem ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., dávám tímto jako subjekt údajů souhlas ve smyslu § 4 písm. e) zákona č. 121/2000 Sb., správci:

Univerzita Palackého v Olomouci, Křížkovského 8, 772 00 Olomouc, Česká republika

ke zpracování osobních údajů v rozsahu: jméno a příjmení v informačním systému, a to včetně zařazení do katalogu, a dále ke zpřístupnění jména a příjmení v katalogích a informačním systému UP, a to včetně adresného zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu. Údaje mohou být takto zpřístupněny uživatelům služeb UP. Realizace zpřístupnění zajišťuje ke dni podání tohoto prohlášení vnitřní složka UP, která se nazývá Informačním centrem UP.

Souhlas se poskytuje na dobu ochrany autorského díla dle zákona č. 121/2000 Sb.

V Olomouci 30. června 2011

Martina Čížková

Čestné prohlášení: Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Srovnání způsobů zániku manželství v českém sekulárním právu a v kanonickém právu“ vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 30. června 2011

Martina Čížková

Poděkování: Chtěla bych touto cestou poděkovat P. doc. Damiánu Němcovi OP za jeho ochotu a pomoc při vypracování diplomové práce. Dále patří poděkování Mgr. Monice Menke, Th.D., notářce Interdiecézního soudu v Olomouci, za poskytnutí potřebných publikací a cenné rady.

Obsah

Seznam použitých zkratk	5
Úvod	6
1 Pojetí manželství	10
1.1 Pojem sekulárního a kanonického práva.....	12
1.2 Pohled na manželství v sekulárním právu	13
1.2.1 Právní úprava	13
1.2.2 Cíle manželství	13
1.3 Pohled na manželství v kanonickém právu.....	15
1.3.1 Právní úprava	15
1.3.2 Cíle manželství	15
1.3.3 Manželství svátostné a nesvátostné.....	17
2 Zánik manželství v českém sekulárním právu	19
2.1 Zánik manželství smrtí jednoho z manželů.....	19
2.2 Zánik manželství prohlášením manžela za mrtvého.....	19
2.3 Prohlášení manželství za neplatné	21
2.3.1 Dvojí manželství (bigamie)	22
2.3.2 Blízký příbuzenský vztah	23
2.3.3 Nedostatek věku.....	24
2.3.4 Osoba zbavena či omezena ve způsobilosti k právním úkonům nebo trpící duševní poruchou	24
2.3.5 Další možnosti prohlášení manželství za neplatné	25
3 Speciálně zánik manželství rozvodem	26
3.1 Podmínky pro rozvod manželství.....	26
3.2 Varianty rozvodu	27
3.2.1 Sporný rozvod.....	28
3.2.2 Smluvený rozvod.....	28
3.2.3 Ztížený rozvod	30
3.2.4 Rozvod manželství s nezletilými dětmi	30
3.3 Řízení o rozvod manželství	31
4 Zánik manželství v kanonickém právu	33
4.1 Zánik manželství smrtí a prohlášením za mrtvého.....	33
4.2 Rozloučení platně uzavřeného manželství	34
4.2.1 Nedokonané manželství	35
4.2.2 Pavlovské privilegium.....	36
4.2.3 Privilegium výběru manželky či manžela.....	38
4.2.4 Privilegium zajetí	39
4.2.5 Rozloučení manželství ve prospěch víry - Privilegium Petrinum	40
4.3 Prohlášení manželství za neplatné	42
4.3.1 Stručná charakteristika a přehled	43
4.3.2 Vybrané důvody působící neplatnost.....	44
5 Speciálně odloučení manželů za trvání manželství	48
5.1 Neodpuštěné cizoložství	48
5.2 Nesnesitelnost společného života.....	49
6 Komparace sekulární a kanonické úpravy	51
6.1 Vymezení podobností/rozdílů	51
6.1.1 Pohled na manželství.....	51

6.1.2 Zánik manželství smrtí jednoho z manželů.....	51
6.1.3 Zánik manželství prohlášením manžela za mrtvého.....	51
6.1.4 Neplatnost manželství.....	52
6.1.5 Zánik manželství rozvodem/odloučení manželů za trvání manželství/rozloučení platně uzavřeného manželství.....	54
6.2 Vzájemný vztah obou úprav.....	55
Přehledová tabulka	58
Závěr.....	60
Bibliografie	64
Shrnutí	68
Summary.....	69
Klíčová slova/key words	70
Slovníček pojmů kanonického práva.....	71

Seznam použitých zkratk

OZ - zákon č. 40/1964 Sb., *občanský zákoník*, ve znění pozdějších předpisů

OSŘ - zákon č. 99/1963 Sb., *občanský soudní řád*, ve znění pozdějších předpisů

ZoR - Zákon č. 94/1963 Sb., *o rodině*, ve znění pozdějších předpisů

CIC – kodex kanonického práva z r. 1983

Úvod

Rodinné právo je oblast, se kterou se někdy v životě setká skoro každý. Manželské právo a zejména problematika rozvodů je součástí běžné praxe velké většiny advokátů. To jsou hlavní důvody, proč jsem si vybrala téma diplomové práce z tohoto právního odvětví. Volbu tématu ovlivnila rovněž skutečnost, že manželské právo je kromě sekulárního českého práva velmi podrobně upraveno také v platném církevním právu, oba tyto systémy mají řadu příbuzných rysů a jejich podrobná komparace může být pro oblast rodinného práva přínosem.

Ve své práci se budu zabývat komparací dvou na první pohled podobných právních oborů, v jádru ovšem velmi odlišných. Uzavření manželství v civilním právu a v kanonickém právu je, hlavně z hlediska morálního, rozdílné. Stejně tak je to poté s jeho zánikem. Většina manželství je uzavírána v ideálním případě na celý život. Bohužel ne vždy je tato ideální představa naplněna. Když pominu přirozený zánik manželství, jako je smrt jednoho z manželů, tak v civilním právu je důsledkem nezdaru manželství většinou rozvod. V kanonickém právu je tato problematika mnohem složitější, neboť katolická církev rozvody převážně neuznává a manželství je pro ni spojení muže a ženy na celý život, neboť „*co Bůh spojil, člověk nerozlučuj*“¹. Existují však výjimky, které zánik manželství za života manželů povolují. Ty bych chtěla podrobně rozebrat ve své diplomové práci a zároveň srovnat s oblastí sekulární úpravy.

Téma zániku manželství bylo v české právní literatuře opakovaně zpracováno, touto problematikou se zabývají desítky odborných publikací a jako téma závěrečné práce si je vybrala celá řada studentů. V mé práci se proto budu snažit přinést trochu odlišný pohled, zaměřím se na méně známou oblast a provedu komparaci sekulární úpravy s kanonickým právem. Dovolím si tvrdit, že úprava kanonického práva není v povědomí veřejnosti příliš známá. V rámci svého soukromého průzkumu jsem se setkala převážně se zkreslenými a nepřesnými informacemi, které veřejnost má. Při studiu obou úprav jsem přišla na pro mě dosud zcela neznámé možnosti. Znalost církevního práva považuji za důležitou a zcela zásadní. I když kanonické právo nepředstavuje pro oblast sekulární úpravy právně relevantní systém, může mít naopak velký význam pro některé klienty, kteří manželství uzavřeli kanonickou formou.

Svou prací bych chtěla objektivně popsat jednotlivé právní instituty zániku manželství, zhodnotit rozdíly, podobnosti a také poukázat na hlubší význam kanonické úpravy. Také bych chtěla zdůraznit právní účinky a vzájemné ovlivňování a vztah. Ke komparaci jsem si zvolila

¹Evangelium svatého Marka (Mk, 10. kapitola, 9). *BIBLE: Písmo svaté Starého a Nového zákona*. 8. vydání. Praha: Česká biblická společnost, 2001, s. 1525.

Římskokatolickou církev, její právo a nauku, neboť je v České republice církví nejpočetnější² a mám k ní nejbližší vztah.

Významným podnětem pro volbu tématu této práce pro mě byl předmět církevní právo, vyučovaný na naší fakultě. Právě absolvování dvou semestrů tohoto předmětu mě přivedlo na myšlenku, jakým tématem se budu ve své závěrečné práci zabývat. V prvním semestru jsem se mohla seznámit s kanonickým právem obecně a druhý semestr byl věnován podrobné výuce manželského práva. Tato problematika se mi zároveň jeví jako velmi důležitá a praktická, protože se může osobně dotýkat každého z nás. Vybírala jsem rovněž téma, které mi nějakým způsobem pomůže v mé budoucí právní praxi a bude přínosem nejen pro mě, ale především pak pro moje klienty. Pokud bychom měli určit oblasti, kterými se většina právníků zabývá, bude jednou z těchto oblastí právě rodinné právo a i problematika rozvodů. Z tohoto důvodu považuji za důležitou znalost nejen civilního práva, ale také církevního práva. Chtěla bych být prospěšná klientům, kteří uzavřeli nejen civilní sňatek, ale i těm, kteří uzavřeli manželství kanonickou formou a umět jim případně pomoci ve složitých životních situacích a poučit je zároveň o důsledcích, které jim z rozvodu plynou nejen podle sekulární úpravy, ale i v oblasti kanonického práva.

Jak už z názvu práce vypovídá, cílem bude komparace jednotlivých způsobů zániku manželství. Z povahy obou právních systémů není možné se od některých institutů, které nějakým způsobem se zánikem manželství souvisejí, separovat. Práce by se pak mohla jevit neúplná a některé informace by byly spíše skutečnostmi vytrženými z kontextu, proto je nutné téma uchopit komplexněji. Cílem diplomové práce bude rovněž zařadit a porovnat některé instituty, jejichž obsahem není přímo zánik manželství, ale které jsou této oblasti blízké. Takovým institutem je zejména prohlášení manželství za neplatné, kde nejde *de iure* o zánik manželství, ale o *zánik presumpce jeho platnosti*. I když je ve většině publikací problematice neplatnosti manželství věnována oddělená kapitola, považuji za důležité se o ní zmínit. Než je manželství prohlášeno za neplatné, reálně funguje a je spojeno často s delší dobou soužití, které může spočívat v založení rodiny, společné výchově dětí, ve vytvoření vzájemných vazeb nejen citových, ale také majetkových. Proto se po faktické stránce o manželství jedná.

Mým cílem je přehledně popsat a srovnat způsoby zániku manželství v těchto odlišných právních úpravách. Ve své diplomové práci jsem zvolila komparativní metodu, již nejlépe dosáhnu cíle sledované práce. Metodou komparace bych především chtěla ukázat na stěžejní odlišnosti a podobnosti, které jak sekulární, tak kanonická úprava přináší. Chtěla bych se zaměřit

² Český statistický úřad [online]. 2001 [cit. 2011-06-27]. Náboženské vyznání obyvatelstva České republiky. Dostupné z WWW:<http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/nabozenske_vyznani_obyvatelstva_ceske_republiky_23_12_04>.

na poměrně známý způsob zániku manželství, což je rozvod a jeho varianty, a vytvořit obecný přehled této problematiky. Stejně tak si kladu za cíl rozebrat církevní rozloučení platně uzavřeného manželství a popsat možnosti, o kterých kanonická úprava hovoří. V práci bych se velmi okrajově zaměřila na procesní část, tedy na to, jak jednotlivá řízení v sekulární i v kanonické úpravě probíhají a na autority, které v konečném důsledku rozhodují.

Obsah mé práce bude vycházet z předpokladu, že je nejprve nutno základní pojmy, s nimiž budu v diplomové práci pracovat, ozřejmit a vysvětlit. Proto bude první kapitola věnována převážně vymezení základních pojmů jako sekulární a kanonické právo, pojmu manželství, právní úpravě a účelu manželství. Ve druhé kapitole nazvané *zánik manželství v sekulárním právu*, bude pojednáno v přehledu o zániku manželství ve světské úpravě. Třetí kapitola bude věnována za života manželů nejběžnějšímu způsobu zániku manželského svazku, jímž je *rozvod*. Bude pojednáno o základních variantách rozvodu a samotném rozvodovém řízení. Obsah je vystaven „zrcadlově“, kdy čtvrtou kapitolu stavím do kontrastu s kapitolou druhou. Je nazvána *zánik manželství v kanonickém právu*, kde pojednávám o přirozených příčinách zániku manželství i o dalších možnostech. V páté kapitole se zabývám *odloučením manželů za trvání manželství* a případy, kdy lze odluku uskutečnit. Tato kapitola je v jistém smyslu specifická, protože – jak název napovídá – v tomto případě se nejedná o zánik manželství. Důvodem zařazení této kapitoly do diplomové práce bylo logicky vystavět obsah tak, aby byly jednotlivé kapitoly položeny do jistého, možná ne na první pohled zřejmého, kontrastu. Protože se těžko hledá „zrcadlový obraz“ pro rozvod, který katolická církev nedovoluje, hledala jsem v kanonické úpravě institut, který se dá se sekulární úpravou alespoň zčásti porovnat. Odloučení manželů za trvání manželství vykazuje jisté společné rysy, znaky a předpoklady s rozvodem, které zmíním a tak odůvodním zařazení manželské odluky do této komparace. Šestá kapitola je se věnuje hlavnímu účelu práce, což je srovnání předmětných institutů. V podstatě je shrnutím celé práce a zdůrazněním hlavních specifik, které se zde objevují. Srovnání má pak za cíl sledovat osnovu práce, tedy komparaci začínám již při vytyčení pojmu manželství v jednotlivých úpravách a pokračují po jednotlivých kapitolách a stavím způsoby zániku manželství proti sobě. Právě zde pak bude vyjasněno, proč byl obsah práce výše zmíněným způsobem koncipován.

Prameny, z nichž čerpám, je jak zákon 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů a jeho jednotlivá ustanovení, tak kodex kanonického práva z roku 1983. Dále využívám publikací a článků odborníků na rodinné právo, jak z oblasti civilní, tak z oblasti církevní úpravy. Důležitým zdrojem je rovněž komentář k zákonu o rodině, v oblasti kanonické úpravy pak „Münsterischer kommentar“ ke kodexu kanonického práva. Za zmínku stojí i internetové zdroje. Protože se ve své diplomové práci zabývám specifickou oblastí, kterou je právě církevní právo,

využívám i zkušeností notářky Interdiecézního soudu v Olomouci, Mgr. Moniky Menke, Th.D., s níž jsem v kontaktu.

1 Pojetí manželství

Než se dostanu k jádru diplomové práce, což je komparace tak rozdílných právních úprav a způsobu zániku manželství v nich upravených, musím nejdříve vymezit co pojem „manželství“ v jednotlivých právních institutech vlastně znamená. Abychom pochopili pojem manželského institutu, je třeba podívat se nejdříve krátce do minulosti a částečně nastínit vývoj.

„*Manželství bezesporu bylo, je a bude základem stavebním kamenem lidské pospolitosti.*“³ Právě v minulosti můžeme vidět největší vzájemné ovlivňování a prolínání světského a církevního práva. Ve starověku byl manželský svazek dokonce něco tak zásadního, že byl považován za nadpřirozenou skutečnost, které náleží i zásadní ochrana. Tuto skutečnost můžeme zaznamenat ještě v dobách předkřesťanských.⁴ To ale nemění nic na faktu, že kvalitu propracování manželského práva a předmětných institutů zaznamenáváme plně až v období křesťanského rozmachu.⁵ Ve středověkých dobách pak manželství bylo postaveno zcela pod kontrolu církve. Úprava nejzásadnějších pravidel byla zakotvena v Břetislavových dekretech z roku 1039. Zajímavé je podotknout, že uznávanou formou byl pouze církevní sňatek.⁶ Od 16. století pak vidíme jisté oslabení role katolické církve, kde autoritativní roli přejímá stát, který se postupně snaží oblast manželského a rodinného práva dostat pod svou výhradní režii.

V oblasti sekulární úpravy je manželství právním institutem. Pojem manželství právní úprava vymezuje jako *trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem, jehož účelem je založení rodiny a řádná výchova dětí.*⁷ Dále můžeme manželství rovněž vymezit jako osobní a majetkové společenství muže a ženy.⁸ Manželství plní po celá staletí důležitou zaopatřovací funkci. Zprvu byla významná hlavně pro ženy, které byly na svém muži finančně závislé. Postupně se ale i ženy stávají pracovně aktivní a tak relativně nezávislé. To ale nemění nic na faktu, že by nebyla zaopatřovací funkce stále důležitá.⁹

V oblasti církevního práva je manželství chápáno obdobně. Také zde se určitě klade důraz na trvalost a pevnost svazku.¹⁰ Co je však z hlediska kanonického práva odlišné, je pohled na manželství jako takové. Z kanonického pohledu je manželství něco „většího“, než jen právní

³ TRETERA, Jiří Rajmund. *Konfesní právo a církevní právo*. Praha: Jan Krigl, 1997, s. 231.

⁴ Tamtéž.

⁵ Tamtéž.

⁶ VESELÁ, Renata a kol. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2005, s. 67.

⁷ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 46.

⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy*. Praha: Computer Press, 2001, s. 3.

¹⁰ KINCL - URFUS. *Římské právo*, s. 173-176, citováno dle NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s. 12.

institut. Podle katolické úpravy jde dokonce o institut božského práva.¹¹ Je chápáno v převážné většině jako svátost, kterou si snoubenci vzájemně udělují. „Z pohledu na dílo stvoření je konstatováno, že manželství je dílem a darem Stvořitele, který určil jeho základní vlastnosti.“¹² Manželství je posvátná skutečnost, svátost Nové smlouvy, tedy privilegovaný nástroj Božího působení, který posvěcuje člověka a vede jej ke spáse.¹³

Co mají obě úpravy společné je to, že jde o právní vztah, který může vzniknout jen zákonem stanoveným způsobem. Podle české sekulární úpravy se tak děje buď před obecním úřadem pověřeným vést matriky, popřípadě úřadem, který plní jeho funkci nebo před orgánem církve nebo náboženské společnosti, oprávněné k tomu zvláštním předpisem.¹⁴ Manželství je skutečností, která vychází ze souhlasného prohlášení muže a ženy, z toho také plyne charakter manželství jako určité smlouvy.¹⁵ Dalším stěžejním pojmovým znakem je, že může být uzavřeno pouze mezi mužem a ženou, jinak by se nedalo hovořit o manželství, ale o registrovaném partnerství.¹⁶ Oba právní systémy stojí na principu monogamie, jsou založeny na rovnoprávnosti mezi oběma pohlavími, jak plyne i z ustanovení § 18 ZoR,¹⁷ v kanonické úpravě pak z kánonu 1135 CIC. Podobnost ale můžeme najít i v těchto ohledech jako je například uzavření manželství projevem svobodné vůle a samozřejmě v ochraně manželství a rodiny.¹⁸

Tato specifická smlouva mezi mužem a ženou má v úpravách mnoha zemí rozličná pojmenování. V latinském jazyce se pojem manželství vyznačuje pojmem „matrimonium“. Složený je ze dvou částí: „mater“¹⁹, což znamená matka a „munia“²⁰ jakožto povinnost. Z tohoto pojmenování můžeme usoudit důležitost ženy jako matky v manželství. Z toho sekundárně i vyvodit právě zmiňovaný účel, tedy založení rodiny.²¹ To ale neznamená, že by žena měla být v manželství nadřazena muži. Muž i žena mají mít v manželství rovná práva a povinnosti, mají

¹¹ Právo přirozené i nadpřirozené zjevené, vztahující se na všechny, tedy nejen na křesťany katolíky, bez rozdílu formy sňatku. Podrobněji: TRETERA, Jiří Rajmund. *Konfesní právo a církevní právo*. Praha: Jan Krigl, 1997, s. 236.

¹² NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s. 13.

¹³ *Familiaris consortio*, č.13. ŻUROWSKI. Kanoniczne prawo małżeńskie Kościoła Katolickiego, s. 34-37, citováno dle NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s. 13.

¹⁴ Tímto zvláštním předpisem je zákon č. 3/ 2002 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církvi a náboženských společností. Církve podléhají registraci u Ministerstva kultury ČR. VESELÁ, Renata a kol. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2005, s. 119-120. Srov.zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁵ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s. 15.

¹⁶ Srov. zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁷ Srov. HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 46.

¹⁸ TRETERA, Jiří Rajmund. *Konfesní právo a církevní právo*. Praha: Jan Krigl, 1997, s. 231.

¹⁹ „Mater“ v překladu matka. Viz KÁBRT, Jan, KUCHARSKÝ, Pavel a kol. *Latinsko - český slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970, s. 275.

²⁰ „Munia“ v překladu povinnost, úkon. Viz KÁBRT, Jan, KUCHARSKÝ, Pavel a kol. *Latinsko - český slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970, s. 287.

²¹ DUDA, Ján. *Katolické manželské právo*. Spiš: Spišská kapitula, 1996, s. 9.

vytvářet zdravé rodinné prostředí nejen pro sebe, ale především pro své děti.²² Atmosféra, v níž děti vyrůstají, se často může projevit v jejich dalším životě.²³ Děti, které nepocítí ují dostatek lásky ve své rodině, pak mohou být v budoucnu méně vnímavé vůči citům a potřebám svého vlastního partnera.²⁴

1.1 Pojem sekulárního a kanonického práva

Než se dostanu k samotnému jádru diplomové práce, což je komparace zániku manželství, musím nejprve vymezit některé základní pojmy, které budu v celé práci používat.

Pojem **právo** lze vymezit jako „systém obecně závazných právních norem, vyjadřujících ideály a hodnoty společnosti zorganizované ve stát, stanovených kompetentními státními orgány, určených k organizaci, řízení, kontrole společenských vztahů právem upravených, jejichž zachování je vynutitelné státním donucením.“²⁵

Když pak definici práva přizpůsobíme definici **práva rodinného**, bude se jednat o systém obecně závazných právních norem, které regulují manželské a rodinné vztahy.²⁶

Pojem „**sekulární**“ pochází z latinského jazyka a znamená v překladu „**světské**“²⁷. Jiří Rajmund Tretera sekulární manželské právo označuje za poměrně mladou součást občanského práva, které je ovlivněno minulostí, tedy i kanonickým právem. To můžeme vidět i na některých shodných institutech, které se v obou úpravách objevují, jako například rovnoprávnost manželů nebo institut monogamie.²⁸ Rozdíl je pak právě ve zmiňované úpravě rozvodu, který kanonická úprava nezná.²⁹ Naopak pojem „**kanonické**“ vymezuje Antonín Hrdina jako právo „**náboženské**“³⁰, jehož primárním účelem je úprava vztahů uvnitř církve samotné, jehož dalším a neméně významným cílem je vést křesťany k životu ve víře a tak ke spáse.³¹

Co se týče vztahů kanonického a sekulárního práva, definuje ho kán. 22 CIC, který říká: „*Světské zákony, na něž odkazuje právo církve, mají v kanonickém právu tytéž účinky, pokud nejsou v rozporu s božským právem a pokud kanonické právo nestanoví jinak.*“

²² HADERKA, Jiří F. *Aktuální otázky rodinného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 5.

²³ Srov. WARSHAK, Richard A. *Rozvodové jedy*. Praha: TRITON, 2003, s. 358.

²⁴ Tamtéž.

²⁵ KUBŮ, Lubomír, HUNGR, Pavel, OSINA Petr. *Teorie práva*. Praha: Linde Praha a.s., 2007, s. 16.

²⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 12.

²⁷ Viz QUITT, Zdeněk, KUCHARSKÝ, Pavel. *Česko – latinský slovník starověké a současné latiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, s. 660.

²⁸ TRETERA, Jiří Rajmund. *Konfesní právo a církevní právo*. Praha: Jan Krigl, 1997, s. 231.

²⁹ Tamtéž, s. 232.

³⁰ Podle slovníku pojem „*canonicus*“ spíše ve významu „*církevní právo*“. Viz QUITT, Zdeněk, KUCHARSKÝ, Pavel. *Česko – latinský slovník starověké a současné latiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, s. 66.

³¹ HRDINA, Antonín. *Kanonické právo*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2002, s. 68.

1.2 Pohled na manželství v sekulárním právu

Jak už jsem výše uvedla, na manželství je v sekulárním právu nahlíženo poněkud odlišně vůči úpravě kanonické. Z hlediska charakteru je manželství chápáno jako *trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem*. Přitom „trvalost“ je pojmem relativním. Z hlediska civilního práva se má na mysli spíše jistá dlouhodobost a už zakotvení právní úpravy rozvodu napovídá, že se vždy počítá s variantou, že „životní smlouva“ mezi manžely nemusí být trvalého charakteru, tedy na celý život.³² Z hlediska kanonického práva může znamenat jisté oslabení principu monogamie.³³

1.2.1 Právní úprava

Manželství je upraveno v zákoně číslo 94/1963 Sb., konkrétně v části první, hlavě první až páté. Zákon o rodině hovoří o vzniku manželství, neexistenci a neplatnosti manželství, vztazích mezi manžely, o jednotlivých způsobech zániku manželství. Mezi tyto způsoby řadíme: smrt jednoho z manželů, prohlášení za mrtvého a za života manželů rozvod. Jak již bylo v úvodu nastíněno, lze do této části z hlediska faktického a částečně i praktického, zařadit prohlášení manželství za neplatné.

1.2.2 Cíle manželství

Zákon o rodině cíle a účel manželství vymezuje jednoznačně v § 1 odst. 2 : „*Hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí.*“ Manželství určitě plní celou řadu jiných funkcí, kdy v určitých fázích života se jednotlivé priority střídají. V případě mladých manželů to bude zcela jistě účel stanovený v zákoně, tedy primárně založit rodinu a vzájemně vychovávat a starat se o děti. Pro starší manžele už to bude hlavně vzájemná pomoc, podpora mezi sebou navzájem, kdy děti už jsou dospělé a manželé zůstanou sami odkázaní jeden na druhého.³⁴

Pojem rodina není v našem právu definován. Nedá se to ale považovat za právní mezeru, neboť rodina jako taková není subjektem právních vztahů. Jsou to pouze její členové.³⁵ Manželství je pak ideální základ, ze kterého rodina vzniká. Nemůžeme ale tvrdit, že pokud manželství nevznikne, o rodinu se nejedná. I jeden rodič s dítětem bude tvořit rodinu.³⁶ V rodině se pak postupně vytváří pavučina hlubokých osobních a citových vazeb, které vytváří jednak manželé mezi sebou navzájem, a samozřejmě pak nejhlubší vazby vytvářejí ve vztahu k dětem.

³² CHODĚRA, Oldřich. *Partnerství, manželství a paragrafy*. Praha: GRADA Publishing, spol. s.r.o., 2002, s. 10.

³³ TRETERA, Jiří Rajmund. *Konfesionální právo a církevní právo*. Praha: Jan Krigl, 1997, s. 231.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdenka. *České rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 12.

³⁶ Tamtéž, s. 13.

Přítom se nemusí nutně jednat o vlastní děti, ale i děti v náhradní rodinné výchově.³⁷ Rodiče jsou za své děti odpovědní. Velmi záleží, jaké prostředí jim k životu a vlastní seberealizaci vytvoří. To se pak velmi často odrazí v jejich dalším životě a v budování jejich dalších osobních vztahů. Proto řádná výchova dětí by měla být v každém případě zdůrazňována.

V souvislosti s cíli manželství bychom mohli hovořit o základních principech, na kterých staví české rodinné právo a to je:

- princip blaha dítěte;
- princip rovnosti subjektů;
- princip vzájemné pomoci.³⁸

Pojem „blaho dítěte“ je pojmem mezinárodním. Je užíván v celé řadě dokumentů³⁹, u nás konkrétně v § 5 zákona o sociálně právní ochraně dětí. Je to obecnější pojem, který bychom mohli interpretovat jako *vytváření prostředí přátelského dětem*, vždycky se ale bude posuzovat podle zájmu konkrétního dítěte. Dítě je v soukromém právu chápáno jako „slabší strana“, jejíž zájem a nejvyšší blaho musí být cílem i prostředkem.⁴⁰ Princip rovnosti není nutno nějak výrazněji vysvětlovat. Je to zásada, která se prolíná prakticky celým soukromým právem a kde subjekty jsou ve vzájemném rovnoprávném postavení. Princip vzájemné pomoci je zásadní a, jak bylo výše uvedeno, plní významnou funkci hlavně v pozdním věku manželů. Nespočívá přitom na vzájemné ekvivalenci plnění, ale na schopnostech a možnostech manželů.⁴¹ Vzájemná pomoc je výslovně vyjádřena v § 18 ZoR: „*Muž a žena mají v manželství stejná práva a stejné povinnosti. Jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí*“. Nutno zmínit, že neexistuje pouze povinnost vzájemné pomoci mezi manžely, ale rovněž § 31 odst. 4 ZoR⁴² hovoří o pomoci dětí vůči rodičům. Samozřejmě se zohledňují momentální možnosti a věk dítěte, zda je výdělečně činné, zda má samo nějaký majetek apod.

Účel manželství je nutné vymezit. Je to důležité hledisko, které soud zohledňuje při rozvodu manželů. To, zda manželství plní nebo ještě v budoucnu může plnit své funkce, je pak primární.⁴³

³⁷ Tamtéž, s. 14.

³⁸ Tamtéž, s. 17.

³⁹ Deklarace práv dítěte z roku 1959, Úmluva o právech dítěte z roku 1989. HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 18.

⁴⁰ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Ochrana slabší strany v rodinném právu. *Právník*, 2011, roč. 150, č. 4, s. 368.

⁴¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 21.

⁴² *Dítě, které žije ve společné domácnosti s rodiči, je povinno jim podle svých schopností pomáhat. Je dále povinno přispívat i na úhradu společných potřeb rodiny, pokud má vlastní příjem, popřípadě majetek, kterého lze použít pro společné potřeby rodiny (§ 31 odst. 4 ZoR).*

⁴³ CHODĚRA, Oldřich. *Partnerství, manželství a paragrafy*. Praha: GRADA Publishing, spol. s.r.o., 2002, s. 11.

1.3 Pohled na manželství v kanonickém právu

§ 1 kánonu 1055 CIC říká: „*Manželský svazek, kterým muž a žena mezi sebou vytvářejí nejnvtřnější společenství celého života, zaměřené svou přirozenou povahou na prospěch manželů a na zplnění a výchovu dětí je mezi pokřtěnými povýšeno Ježíšem Kristem na svátost.*“⁴⁴ Manželství je tedy svátostí⁴⁵ a posvátnou smlouvou - *foedus*.⁴⁶ Podle kánonu 1056 CIC jsou jeho základními znaky *jednota a nerozlučitelnost*.

Tady můžeme vidět primární rozdíl v nahlížení na manželství. Z hlediska sekulárního práva je manželství jistou dlouhodobou a specifickou smlouvou, která sice klade důraz na trvalost, ale zákonná úprava rovněž počítá s tím, že toto osobní společenství muže a ženy může časem selhat a neznamená v dnešní době bohužel nic neobvyklého. Nemůžeme říci, že by s podobnou možností nepočítala rovněž kanonická úprava. Ta je v tomhle ohledu daleko přísnější. Umožňuje odloučení manželů, ovšem za trvání svazku. Jak již bylo výše uvedeno, jednou ze stěžejních vlastností manželství z hlediska církevního práva je právě *nerozlučitelnost*.⁴⁷ Jelikož rovněž povyšuje manželství mezi pokřtěnými na svátost⁴⁸, jeho zánik za života manželů je možný pouze za přísných podmínek.

1.3.1 Právní úprava

Manželství je v církevním právu upraveno v kodexu kanonického práva z roku 1983 (dále jen CIC), konkrétně stat' VII., kánon 1055–1165. V těchto kánonech můžeme najít pojetí manželství, typologii, pastorační péči o manželství, překážky a zákazy manželství, formu uzavření, důvody působící neplatnost, zplnění manželství a nakonec rozloučení platně uzavřeného manželství.

1.3.2 Cíle manželství

Cíle manželství můžeme najít v kánonu 1055 CIC, který zdůrazňuje *prospěch manželů a zplnění a výchovu dětí*. Můžeme vidět, že se podobají cílům uvedeným v zákoně o rodině, význam je však mnohem hlubší.⁴⁹ „*Bůh obdařil ustanovení manželství vlastním dobrem a vlastními cíly.*“⁵⁰

⁴⁴ Jedná se o dogma ustanovené na florentském a tridentském koncilu. Podrobněji: DUDA, Ján. *Katolické manželské právo*. Spiš: Spišská kapitula, 1996, s. 25.

⁴⁵ „*Svátosti Nového zákona, ustanovené Ježíšem Kristem a svěřené církvi, jsou, jako úkony Krista a církve, znamením a prostředkem, jimiž se vyjadřuje a posiluje víra, vzdává poctu Bohu a uskutečňuje posvěcení lidí; proto velmi přispívají k vytváření, posilování a projevování církevního společenství; proto při jejich udělování musí mít posvátní služebníci i ostatní křesťané velikou úctu a náležitou pečlivost.*“ (CIC 1983 kánon 840).

⁴⁶ Viz CIC 1983, kánon 1055 § 1.

⁴⁷ U dokonaneého svátostného manželství mluvíme dokonce o *absolutní nerozlučitelnosti*. TRETERA, Jiří Rajmund. *Konfesní právo a církevní právo*. Praha: Jan Krigl, 1997, s. 237.

⁴⁸ Svátostné je manželství jen mezi dvěma pokřtěnými, viz níže.

⁴⁹ Srov. DUDA, Ján. *Katolické manželské právo*. Spiš: Spišská kapitula, 1996, s. 22.

V patristické tradici můžeme hovořit dokonce o třech zásadních cílech, prvním z nich je *dobro potomstva*, což je právě zmiňované plození a výchova dětí, druhým cílem *dobro věrnosti* a jako třetí *dobro svátosti*, což je právě ono povýšení manželství na svátost.⁵¹ Klaus Lüdicke se v Münsterském komentáři vyjadřuje k problematice cílů tak, že z cíle prvního, což je právě dobro manželů, vychází cíl druhý, tedy zplození a výchova dětí. Má tedy na mysli vzájemnou propojenost mezi jednotlivými cíli.⁵² Jan Pavel II. se rovněž zabýval problematikou manželství a k cílům se vyjádřil takto: „ *Cíle manželství jsou vnitřně přítomny už v tom, jak je člověk mužem a ženou jeden pro druhého a společně pro děti, a že tato teleologie člověka je klíčová k porozumění manželství a rodiny...Bez takové vzájemné propojenosti mezi dvěma cíly manželství, by dobro manželů jako cíl, nebylo ani hodno svého jména.*“⁵³

V kanonickém právu se rovněž můžeme setkat nejen s pojmem „dobro manželů a dětí“, ale také s pojmem „*manželská láska*“. Jak jsem v úvodu uvedla, nahlížení na manželství se v obou úpravách liší, a je to dáno samozřejmě charakterem jednotlivých institutů. Vzhledem k vývoji společnosti se nedá říci, že by dnes ještě katolická církev ztotožňovala esenciální prvky vzniku manželství právě s láskou mezi manžely.⁵⁴ Manželství trvá, i když není šťastné. Neznamená to ovšem, že by katolická církev lásku mezi manžely odsouvala do pozadí. Je to stále nezbytný prvek, nikoliv však natolik esenciální, že by způsobil například neplatnost, jako tomu mohlo být v dobách minulých.⁵⁵

Stejně jako u sekulární úpravy nelze problematiku manželských cílů podceňovat. Je důležité, zda manželství je schopno ještě směřovat k účelu mu danému nebo nikoliv. V kanonické úpravě může mít ještě dalekosáhlejší důsledky, které mohou mít vliv až na platnost manželství. Zmiňuje se o tom kánon 1101 § 2 CIC: „*Neplatně se uzavírá manželství, jestliže jedna nebo obě strany vylučují pozitivním úkonem vůle samo manželství nebo některý podstatný prvek manželství nebo některou podstatnou vlastnost.*“⁵⁶

⁵⁰ A. ABATE, *Il matrimonio nella nuova legislazione canonica*, s. 14, citováno dle DUDA, Ján. *Katolické manželské právo*. Spiš: Spišská kapitula, 1996, s. 22.

⁵¹ NÉMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s. 17-18.

⁵² Srov. komentář, jehož citovaná část je z roku 1986: Münsterischer Kommentar zum Kodex Iuris Canonici, Klaus Lüdicke, ed. (Münster: Ludgerus Verlag 1986), svazek 4, s. 1055/2. Citováno dle KAŠNÝ, Jiří. *Manželství v západní tradici: soubor kanonických studií*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006, s. 33.

⁵³ Jan Pavel II., projev k Římské rotě (1. února 2001) in AAS 93 (2001) 358-365. Citováno dle KAŠNÝ, Jiří. *Manželství v západní tradici: soubor kanonických studií*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006, s. 34.

⁵⁴ Po druhém Vatikánském koncilu se vyvinul směr, který manželskou lásku považoval za nezbytný prvek a ztotožňoval ho s manželským souhlasem. Podrobněji: DUDA, Ján. *Katolické manželské právo*. Spiš: Spišská kapitula, 1996, s. 30.

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ Neplatnost může způsobit například fakt, že snoubenec nemá ani základní povědomí o tom, že manželství směřuje k zplození a výchově dětí nebo o tom, že je k tomu potřeba sexuálního soužití. Podrobněji: KAŠNÝ, Jiří. *Manželství v západní tradici: soubor kanonických studií*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006, s. 35.

Příkladem, kdy manželství rovněž nemůže splnit svůj účel, je impotence, tedy neschopnost k sexuálnímu styku.⁵⁷ Tato neschopnost zde musí být před uzavřením manželství a její charakter musí být trvalý a nevléčitelný.⁵⁸ Nutno podotknout, že sekulární právo o neplodnosti ani impotenci nehovoří. V § 6 odst. 1 ZoR se pouze zmiňuje o tom, že snoubenci by měli před uzavřením manželství znát svůj zdravotní stav.

1.3.3 Manželství svátostné a nesvátostné

Z hlediska terminologického rovněž považují za důležité vymezit pojem svátostné a nesvátostné manželství, neboť bude mít velký vliv na možnost rozloučení platně uzavřeného manželství.

Svátostné manželství je manželství mezi dvěma pokřtěnými osobami. Důležitý je zde fakt křtu. Nezáleží přitom, zda jde o křest v katolické církvi nebo jiné církvi.⁵⁹ Manželství, které je svátostného charakteru vykazuje zvláštní charakter pevnosti, tedy *nerozlučitelnosti*.⁶⁰ Důležité je zmínit fakt, že charakter skutečné, tedy *absolutní nerozlučitelnosti*, získává až manželství dokonané.⁶¹

Svátostné manželství tedy pak dále dělíme na *matrimonium ratum tantum*⁶², tedy manželství, které je řádně uzavřeno, ale nedovršeno tělesně, dále pak na *matrimonium ratum et consummatum*,⁶³ což je manželství již dovršené pohlavním stykem. Důležité je v tomto případě poznamenat, že nezáleží na tom, zda mezi manžely k sexuálnímu styku došlo již před uzavřením manželství, důležitá je doba po uzavření.⁶⁴ Co se pak týče samotného sexuálního úkonu, je nutno zdůraznit, že aby bylo manželství dokonané podle práva kanonického, musí dojít k takovému úkonu, který splňuje následující:

- k souloži mezi manžely dojde po uzavření manželství;
- jde o takovou soulož, která může směřovat ke zplození potomstva;
- je provedená lidským způsobem.

⁵⁷ Impotenci musíme oddělovat od neplodnosti, která nezpůsobuje neplatnost manželství, i když z povahy věci by se tak mohlo jevit. Podrobněji: KAŠNÝ, Jiří. *Manželství v západní tradici: Soubor kanonických studií*. České budějovice: Jihočeská univerzita, 2006, s. 48.

⁵⁸ KAŠNÝ, Jiří. *Manželství v západní tradici: Soubor kanonických studií*. České budějovice: Jihočeská univerzita, 2006, s. 48.

⁵⁹ Svátostné bude tedy manželství mezi: 1. dvěma křesťany katolíky uzavřené kanonickou formou, 2. mezi křesťanem katolíkem a pokřtěnou stranou bez vyznání uzavřené opět kanonickou formou, 3. mezi dvěma pokřtěnými nekatolíky. Podrobněji: TRETERA, Jiří Rajmund. *Konfesní právo a církevní právo*. Praha: Jan Krigl, 1997, s. 237-238.

⁶⁰ *Je to důsledek nadpřirozené pomoci, která je nazývána svátostnou milostí*. Podrobněji: TRETERA, Jiří Rajmund. *Konfesní právo a církevní právo*. Praha: Jan Krigl, 1997, s. 237.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² „*Ratus*“ v překladu „pevný, jistý, určitý, platný“. „*Tantum*“ v překladu „jenom“. Viz KÁBRT, Jan, KUCHARSKÝ, Pavel a kol. *Latinsko-český slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970, s. 356, 427.

⁶³ „*Et*“ v překladu a, i, ale. „*Consummatus*“ v překladu dokonaný. Viz KÁBRT, Jan, KUCHARSKÝ, Pavel a kol. *Latinsko-český slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970, s. 109, 163.

⁶⁴ DUDA, Ján. *Katolické manželské právo*. Spiš: Spišská kapitula, 1996, s. 32.

První podmínka je jasná. K souloži mezi manžely musí dojít po uzavření manželství. Tedy, zda došlo k souloži mezi snoubenci před tím, než vstoupili do manželství, je irelevantní. Druhou a třetí podmínku je potřeba osvětlit výkladem, neboť může vést k mylným domněnkám. Jak již bylo výše uvedeno, jedním z hlavních účelů manželství je právě plození dětí. „*Manželská láska ze své podstaty předpokládá, že povede prostřednictvím tělesného sjednocení dál a otevře se plodnosti.*“⁶⁵ Proto z logiky věci bude vyplývat, že pokud se sexuální styk mezi manžely uskuteční tak, aby bylo početí zabráněno, nebude se z hlediska kanonického práva jednat o manželství dokonané.⁶⁶ V případě podmínky třetí, která klade důraz na lidskost úkonu, se má na mysli hlavně dobrovolnost. Nebude se tedy jednat o dokonané manželství, pokud dojde k pohlavnímu styku násilím, pod vlivem omamných látek nebo ve stavu opilosti.⁶⁷

Nesvátostné je poté manželství, které uzavřou dvě nepokřtěné osoby, popř. jedna osoba pokřtěná a druhá nepokřtěná.⁶⁸ Svátostnost manželství se odvíjí od křtu. Křtem se má na mysli nejen křest v katolické církvi, ale v kterékoliv jiné církvi. Může nastat případ, kdy manželství uzavřou formou občanského sňatku osoby nepokřtěné, popřípadě pak osoba pokřtěná a nepokřtěná církevní formou. Toto manželství se pak stane svátostným v momentě, kdy obě strany přijmou křest. Není potřeba žádného formálního nebo jiného úkonu.⁶⁹

Z výše uvedeného vyplývá, že pokud budu hovořit o možnostech zániku manželství za života manželů v kanonickém právu, budu mít na mysli pouze případy, kdy manželství nemá zmiňovaný charakter *absolutní nerozlučitelnosti*. Pokud se bude jednat o manželství svátostné a dokonané, není ho možné z pohledu kanonického práva rozloučit žádnou lidskou mocí.⁷⁰

⁶⁵ VĚŘÍM: *Malý katolický katechismus*, 2007, s. 141 (jako schválený překlad organizace Kirche in not).

⁶⁶ Za antikoncepci se nebude považovat každá forma. Typicky to bude kondom, popřípadě přerušovaný pohlavního styk. Můžeme zde uvést rovněž umělé oplodnění, ovšem to pouze v případě, že se jedná o umělé oplodnění přímé. Podrobněji: DUDA, Ján. *Katolické manželské právo*. Spiš: Spišská kapitula, 1996, s. 34.

⁶⁷ Tamtéž, s. 35

⁶⁸ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s. 22.

⁶⁹ DUDA, Ján. *Katolické manželské právo*. Spiš: Spišská kapitula, 1996, s. 25-26.

⁷⁰ CIC 1983, kánon 1141.

2 Zánik manželství v českém sekulárním právu

České sekulární právo mluví celkem o třech způsobech zániku manželství. Jsou upraveny v hlavě čtvrté a hlavě páté zákona č. 94/1963 Sb., o rodině (dále ZoR). Jedná se o zánik manželství smrtí jednoho z manželů, prohlášení za mrtvého a zánik manželství rozvodem. I když se při výčtu způsobů zániku manželství nehovoří o neplatnosti manželství jako o „čtvrté“ možnosti zániku manželství, považují za nezbytné se o ní zmínit. Nejedná se o samotný zánik manželství, ale o *zánik presumpce jeho platnosti* a na manželství se hledí, jako by bývalo nebylo vzniklo.

2.1 Zánik manželství smrtí jednoho z manželů

Smrt je jedna z událostí, kterou člověk většinou nemůže ovlivnit. Proto je smrt nejčastějším důvodem a nejpřirozenějším způsobem zániku manželství. Je jen ve zmínce upravena v § 22 ZoR.

„Smrtí se rozumí nevratná ztráta funkce celého mozku, včetně mozkového kmene.“⁷¹ *Smrt mozku* je tedy základním ukazatelem. Smrt se pak zapíše do matriky úmrtí na základě úmrtního listu. Někdy se může stát, že zemřelého nelze identifikovat. V takovém případě se pak uplatní metoda DNA analýzy.⁷²

Může nastat i situace, kdy manželé zemřou při stejné okolnosti, hromadné havárii apod. I v tomto případě se má zato, že manželství zaniká smrtí prvního z nich.⁷³ Právní následky nastávají okamžikem samotné smrti, nikoliv až jejím konstatováním, jako je např. vystavení úmrtního listu lékařem.⁷⁴ I když manželství smrtí zaniká, přesto zůstávají pozůstalému manželův některá práva vycházející z předešlého manželství. Z praxe to může být například právo ponechat si původní příjmení i v případě, že by pozůstalý manžel posléze uzavřel nové manželství.⁷⁵

2.2 Zánik manželství prohlášením manžela za mrtvého

Hmotněprávní úprava zániku manželství prohlášením za mrtvého je upravena, stejně jako předchozí způsob zániku, v hlavě čtvrté § 22 ZoR. Rovněž je právní úprava tohoto institutu v zákoně č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále OSŘ), a upravuje konkrétně řízení a procesní

⁷¹ Zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon), ve znění pozdějších předpisů, § 2 e).

⁷² PLECITÝ, Vladimír a kol. *Základy rodinného práva*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2009, s. 38.

⁷³ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 63.

⁷⁴ Tamtéž, s. 63–64.

⁷⁵ Tamtéž, s. 64.

postup. O institutu „prohlášení za mrtvého“ se rovněž zmiňuje zákon č. 40/1963 Sb., občanský zákoník (dále OZ): „*Jestliže smrt nelze prokázat předepsaným způsobem, soud fyzickou osobu prohlásí za mrtvou, zjistí-li její smrt jinak*⁷⁶. *Za mrtvou soud prohlásí také nezvěstnou fyzickou osobu, lze-li se zřetelem ke všem okolnostem usoudit, že již nežije* (§ 7 odst.2 OZ).“

Právní úprava tohoto řízení je konkrétně upravena v § 195-200 OSŘ. Toto řízení lze zahájit jednak na základě návrhu toho, kdo má na tom, aby manželství zaniklo, právní zájem, jednak také bez návrhu, z úřední povinnosti. Věcná příslušnost pro toto řízení je dána okresnímu soudu. Místní příslušnost náleží soudu, v jehož obvodu měli manželé poslední společné bydliště (§ 88 OSŘ). Uzná-li soud, že jsou tu podmínky pro prohlášení za mrtvého, ustanoví nezvěstnému opatrovníka. Pak vyhláškou vyzve, aby se nezvěstný do 1 roku přihlásil a zároveň vyzve každého, kdo by o něm mohl mít nějaké informace, aby podal v této lhůtě zprávu. Rovněž ve vyhlášce upozorní na to, že po uplynutí této lhůty dojde k vydání rozsudku o prohlášení nezvěstného za mrtvého. Poté je také určen den, který se považuje za den smrti nezvěstného popřípadě den, který nezvěstný nepřežil.⁷⁷

Během plynutí roční lhůty i soud podniká nezbytná šetření. Obrací se na Policii ČR s různými dotazy ohledně pátrání po nezvěstném a podniká další kroky, které by mohly vést k vypátrání nezvěstného. Soud během pátrání může zjistit, že nejsou splněny podmínky řízení o prohlášení za mrtvého a řízení zastaví.

Pokud jsou splněny podmínky a uplynula stanovená doba, soud vydá rozsudek. Manželství pak zaniká dnem, kdy rozhodnutí o tom nabude právní moci (§ 22 odst. 2 ZoR).⁷⁸

Nevylučuje se, aby později bylo rozhodnutí soudu zrušeno. Může se tak stát ze dvou důvodů. Jeden z nich popisuje situaci, kdy sice nebyl nezvěstný nalezen, ani o něm nebyla dána žádná zpráva, ale pro prohlášení této osoby za mrtvou ještě neuplynula stanovená roční lhůta. Druhá situace, která logicky může nastat, je ta, že se osoba, o níž se mělo za to, že již nežije, znovu objeví. V takovém případě se její práva a povinnosti znovu obnovují. Zákon v tomto případě hovoří však o jedné výjimce a tou je § 22 odst. 2 ZoR, kdy zaniklé manželství se neobnoví, pokud druhý manžel uzavřel sňatek nový.⁷⁹ „*Na manželství původní se nablíží jako na*

⁷⁶ Příkladem mohou být například živelní pohromy. Budou tedy rozhodovat jiné důkazní prostředky, než je například ohledání. Těmito jinými důkazními prostředky mohou být výpovědi svědků a znalců. HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 64.

⁷⁷ Tento den však nemusí být definitivní. Může být dodatečně zjištěno, že nezvěstný zemřel jiného dne, nemohl se tohoto dne vůbec dožít nebo naopak přežil tento den. Toto zpřesnění pak může mít další důsledky, jako je například určování otcovství. PLECITÝ, Vladimír a kol. *Základy rodinného práva*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2009, s. 38-39.

⁷⁸ Srov. HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 99.

⁷⁹ Srov. PLECITÝ, Vladimír a kol. *Základy rodinného práva*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2009, s. 39. Srov. HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 100.

rozvedené, což se týká i majetkových vztahů.⁸⁰ Pokud ale tato situace nenastala, tak se původně zaniklé manželství znovu obnovuje.⁸¹

Otázka rovněž spočívá v tom, zda se „obživší“ manželství obnovuje s účinky ex tunc nebo ex nunc. Literatura požaduje, aby se důsledky vztahovaly k okamžiku zániku původního manželství. Realita může být pak ale značně komplikovaná, hlavně co se týče majetku, který mezitím přešel na dědice.⁸²

2.3 Prohlášení manželství za neplatné

I když tato možnost není v českém právním řádu výslovně uvedena jako jedna z možností zániku manželství, neboť se nejedná o zánik samotného manželství, ale o zánik presumpce jeho platnosti, přesto považují za důležité se o této skutečnosti zmínit. Než je manželství prohlášeno za neplatné, reálně funguje a je spojeno často s delší dobou soužití, které může spočívat v založení rodiny, společné výchově dětí, ve vytvoření vzájemných vazeb nejen citových, ale převážně majetkových, kdy společné jmění manželů vzniká i v manželství neplatném.⁸³ Proto se fakticky o manželství jedná. I když se v tomto případě v závěru na manželství hledí, jako by nebylo vzniklo, než je prohlášeno za neplatné, fakticky existuje, může vyvolat právní následky a v některých případech může dojít k jeho zplnění. Dalším důležitým faktem, kterým bych podepřela zařazení neplatnosti do diplomové práce, je povaha samotného rozhodnutí soudu o neplatnosti manželství. V posledních letech se lze setkat s názorem, že rozhodnutí prohlašující manželství za neplatné, má povahu konstitutivní⁸⁴ a působí ex tunc, tedy má zpětné účinky ke dni sňatečného prohlášení.⁸⁵ Dokud ale nedojde k rozhodnutí o neplatnosti, manželství je i nadále považováno za platné.⁸⁶ Důvod zařazení neplatnosti bych podepřela i úpravami našich sousedů, tedy rakouskou a německou právní úpravou. Oba státy mají upraven zánik manželství zrušením

⁸⁰ PLECITÝ, Vladimír a kol. *Základy rodinného práva...*, s. 39.

⁸¹ Zákon však neřeší, jestli se vztahy, do nichž „obživší“ manžel vstupuje, obnovují ex tunc nebo ex nunc. HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s.100.

⁸² HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana. *Zákon o rodině a předpisy související*. 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 8. 2002. Praha: Linde Praha a.s., 2002, s. 37.

⁸³ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 49. Srov. HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana. *Zákon o rodině a předpisy související*. 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 8. 2002. Praha: Linde Praha a.s., 2002, s. 25. (R 42/72).

⁸⁴ Konstitutivní akty aplikace práva jsou akty, které zakládají, mění nebo ruší právní vztahy... KUBŮ, Lubomír, HUNGR, Pavel, OSINA Petr. *Teorie práva*. Praha: Linde Praha a.s., 2007, s. 95. Konstitutivní akty mají právo tvorný charakter s následky hmotněprávními i procesněprávními. Naproti tomu deklaratorní právní akty pouze osvědčují existenci či neexistenci občanskoprávního vztahu. Podrobněji: KNAPPOVÁ, Marta, ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné 1*. Praha: ASPI, a.s., 2005, s. 169-170.

⁸⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 49.

⁸⁶ RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ Michaela. *Kurs občanského práva: Instituty rodinného práva*. Praha: C. H. BECK, 1999, s. 35.

na základě vad, které tu byly již na počátku. K tomu, aby došlo k zániku manželství zrušením, je nutné autoritativní rozhodnutí soudu. Úprava se prakticky ztotožňuje s úpravou neplatnosti v českém rodinném právu. V české úpravě se ale nejedná o „zrušení“, ale o prohlášení neplatnosti. Důsledky jsou ale prakticky stejné.⁸⁷

České sekulární právo rozlišuje mezi manželstvím neplatným a manželstvím neexistujícím.⁸⁸ Na manželství neplatné se hledí jako na platné, dokud není jeho neplatnost prokázána. Neexistence manželství znamená, že je manželství zdánlivé, putativní, vůbec nevzniklo a z toho plyne, že nemohlo ani vyvolat žádné právní následky a rovněž nemůže konvalidovat.⁸⁹ Jedná se o případy, kdy ke sňatečnému prohlášení byla osoba donucena fyzickým násilím, kdy bylo manželství uzavřeno osobou mladší šestnácti let a při nedodržení podmínek pro uzavření manželství stanovených v ZoR.⁹⁰

O neplatném manželství, resp. o důvodech neplatnosti je pojednáno v hlavě druhé zákona o rodině. Mezi důvody, které způsobují neplatnost řadíme:

- dvojí manželství (bigamie) či partnerství;
- příbuzenský vztah;
- nedostatek věku;
- osoba je zbavena/omezena ve způsobilosti k právním úkonům;
- duševní porucha osoby, která by měla za následek zbavení/omezení způsobilosti;
- bezprávná výhrůžka, omyl v osobě.

2.3.1 Dvojí manželství (bigamie)

Manželství nemůže být uzavřeno s ženatým mužem nebo vdanou ženou anebo s osobou, která uzavřela partnerství, pokud toto partnerství trvá. Neplatnost manželství vysloví soud i bez návrhu (§ 11 odst. 1 zákona o rodině).

⁸⁷ KOTULKOVÁ, Jana. *Zánik manželství ve srovnání s německy mluvícími zeměmi: diplomová práce*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta právnická, 2008, s. 7.

⁸⁸ § 11 a násl. ZoR, Srov. RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ Michaela. *Kurs občanského práva: Instituty rodinného práva*. Praha: C. H. BECK, 1999, s. 33. Srov. HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 68.

⁸⁹ Srov. PLECITÝ, Vladimír a kol. *Základy rodinného práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 30-31. Srov. též NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s. 157-159.

⁹⁰ Touto podmínkou může být například absence prohlášení o uzavření manželství před osobou k tomu oprávněnou. Podrobněji: CHODĚRA, Oldřich. *Partnerství, manželství a paragrafy*. Praha: GRADA Publishing, 2002, s. 22.

Bigamie má nejen za následek neplatnost manželství, ale může mít pro dotyčného i trestněprávní důsledky. Trestní zákoník obsahuje přímo skutkovou podstatu trestného činu dvojího manželství a hrozí odnětím svobody až na dvě léta.⁹¹

Co je nutno zmínit je to, že pokud předchozí manželství/partnerství zanikne, popřípadě je prohlášeno za neplatné, je možné, aby manželství druhé konvalidovalo ex nunc. Soud tedy „druhé“ manželství za neplatné neprohlásí a stává se platným v tom okamžiku, kdy předchozí manželství/partnerství zaniklo, popř. bylo prohlášeno za neplatné (§ 11 odst. 2 ZoR). I když manželství zanikne dříve, než je prohlášeno za neplatné, soud jeho neplatnost přesto vysloví.⁹² Neplatnost manželství vyslovuje soud i bez návrhu.

Může nastat situace, kdy jeden z partnerů je v rozvodovém řízení a hodlá uzavřít nové manželství. Musí vyčkat na pravomocný rozsudek soudu o rozvodu původního manželství, jinak by se jednalo minimálně o pokus přečinu dvojího manželství.⁹³

2.3.2 Blízký příbuzenský vztah

Manželství nelze uzavřít mezi nejbližšími příbuznými, konkrétně mezi předky a potomky a mezi sourozenci. Stupeň příbuzenství se určuje počtem zrození (§ 117 OZ).⁹⁴ Zákaz se vztahuje nejen na sourozence, mající společné oba rodiče, ale také na sourozence, kteří mají společného pouze jednoho z rodičů.⁹⁵ Tento zákaz uzavření manželství mezi příbuznými platí i pro vztah osvojení. Jedná se sice o vztah právní, ale dokud osvojení trvá, nelze manželství platně uzavřít ani v tomto případě. Právo chápe vztah mezi osvojencem a osvojitelem jako mezi biologickými rodiči.⁹⁶ Neplatnost manželství soud vysloví, stejně jako v předchozím případě, i bez návrhu (§ 12 ZoR).

I v tomto případě dopadá na pachatele i trestněprávní odpovědnost. Existuje totiž trestný čin „soulož mezi příbuznými“, kde hrozí sankce v podobě odnětí svobody až na tři léta.⁹⁷ Z přirozeného hlediska zde konvalidace možná není.

⁹¹ Kdo za trvání svého manželství uzavře manželství jiné, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta. Stejně bude potrestán, kdo uzavře manželství s osobou, která již je v manželství jiném (§ 194 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů). Srov. také PLECITÝ, Vladimír a kol. *Základy rodinného práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 30-31. Srov. též NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s. 31.

⁹² PLECITÝ, Vladimír a kol. *Základy rodinného práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 30-31. Srov. též NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s. 31.

⁹³ Srov. CHODĚRA, Oldřich. *Partnerství, manželství a paragrafy*. Praha: GRADA Publishing, 2002, s. 23.

⁹⁴ Rodiče a děti jsou příbuznými v řadě přímé v prvním stupni, prarodiče s vnuky pak ve druhém stupni řady přímé, sourozenci jsou příbuznými v řadě pobočné, ve druhém stupni. Podrobněji: HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství: komentář*. 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 39.

⁹⁵ PLECITÝ, Vladimír a kol. *Základy rodinného práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 30-31.

⁹⁶ Srov. CHODĚRA, Oldřich. *Partnerství, manželství a paragrafy*. Praha: GRADA Publishing, 2002, s. 24.

⁹⁷ „Kdo vykoná soulož s příbuzným v pokolení přímém nebo se sourozencem, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta.“ Viz § 188 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

2.3.3 Nedostatek věku

Manželství se nedovoluje uzavřít osobě nezletilé. Zletilosti se nabývá dovršením osmnáctého roku věku (§ 8 odst. 2 OZ).

Soud může za určitých okolností povolit uzavření manželství i osobě nezletilé, která je ovšem starší 16 let. Osoba se tímto okamžikem stává zletilou jednou pro vždy (§ 8 odst. 2 OZ). Soud ale nedovoluje uzavření manželství v každém případě - musí to být v souladu se společenským účelem.

OSŘ umožňuje nezletilému, aby sám podal návrh na povolení uzavřít manželství. Soud pak zkoumá, jestli zamýšlené manželství bude plnit svůj účel a zohledňuje také především duševní zralost snoubenců. Vyslechnou se zákonní zástupci nezletilého, jejichž stanoviskem k věci soud ale není vázán.⁹⁸ Rovněž i nezletilý a jeho zamýšlený budoucí manželský partner jsou samostatně tázáni, zda skutečně a dobrovolně chtějí vstoupit do manželství. Pokud toto povolení soudu chybí, soud i bez návrhu manželství prohlásí za neplatné. Zplatnění manželství je v tomto případě specifické a nastává automaticky ex tunc v případě, že nezletilý již dovršil osmnáctý rok věku a nebo manželka otěhotněla (§ 13 odst.1, 2 zákona o rodině).

Otázkou zůstává, jak bude soud postupovat v případě, že oba snoubenci budou osoby nezletilé. Zákon se kloní spíše k možnosti, že nezletilý může být pouze jeden. Praxe zastává názor spíše opačný, kdy výjimečně povoluje uzavřít manželství i v případě dvou nezletilců.⁹⁹ Tuto výjimku pro povolení sňatku u osoby nezletilé ovšem nelze udělit pod zákonnou hranici 16 let. Manželství by v tomto případě z hlediska sekulární úpravy vůbec nebylo vzniklo.¹⁰⁰

2.3.4 Osoba zbavena či omezena ve způsobilosti k právním úkonům nebo trpící duševní poruchou

Jak plyne z § 14 zákona o rodině, uzavřít manželství osobě, která je zbavena způsobilosti k právním úkonům, není dovoleno. Do značné míry je to ztíženo osobě, která je ve své způsobilosti činit právní úkony omezena. Podmínky, které musejí nastat, aby byla osoba zbavena/omezena způsobilosti k právním úkonům, je obsaženo v § 10 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník (dále jen OZ).¹⁰¹

⁹⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 41.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ Tamtéž. Viz zdánlivé manželství, § 17a ZoR.

¹⁰¹ „Jestliže fyzická osoba pro duševní poruchu, která není jen přechodná, není vůbec schopna činit právní úkony, soud ji způsobilosti k právním úkonům zbaví. Jestliže fyzická osoba pro duševní poruchu, která není jen přechodná, anebo pro nadměrné požívání alkoholických nápojů nebo omamných prostředků či jedů je schopna činit jen některé právní úkony, soud její způsobilost k právním úkonům omezí a rozsah omezení v rozhodnutí určí. Soud zbavení nebo omezení způsobilosti změní nebo zruší, změní-li se nebo

Osobu lze ze zákonem stanovených podmínek zbavit způsobilosti soudní cestou. Překážka uzavřít manželství ale platí i pro případy, že osoba sice splňuje všechny podmínky pro zbavení způsobilosti, ale ještě o tom neproběhlo řízení a pravomocné rozhodnutí soudu tedy neexistuje. Vše pak záleží, jak to bude znalecky ohodnoceno.¹⁰² Soud v tomto případě vysloví neplatnost manželství i bez návrhu.

V jiných případech lze osobu způsobilosti k právním úkonům omezit. Tak se děje v případech, když fyzická osoba trpí duševní poruchou, která není jen přechodná, v případě nadměrného požívání alkoholických nápojů či omamných prostředků a jedů (§ 10 odst. 2 OZ). Pokud by se tedy stalo, že manželství uzavře osoba, která je omezena ve způsobilosti k právním úkonům bez povolení soudu, soud vysloví neplatnost manželství pouze na návrh jednoho z manželů. Pokud tedy jeden z manželů návrh nepodá, manželství stále trvá. Zplatnění manželství také přichází v úvahu, a to v případě, pokud zdravotní stav manžela nebude na překážku trvajícím manželství (§ 14 odst. 5 zákona o rodině).

2.3.5 Další možnosti prohlášení manželství za neplatné

Dalším možným důvodem neplatnosti manželství může být bezprávní výhrůžka. Jedná se o situaci, kdy někdo jinému pohrozí jistou újmou, aby ho donutil dělat to, co by za normálních okolností neučinil. V našem případě tedy uzavření manželství s dotyčnou osobou. Nesmí se ale jednat o fyzické násilí. To by způsobilo neexistenci manželství. V případě bezprávní výhrůžky soud vysloví neplatnost manželství na návrh jednoho z manželů. Jednou z dalších situací, které mohou nastat, je omyl v osobě. Tato situace ale už z povahy věci nastává velice zřídka a bude případem ojedinělým. Přesto i na tyto případy právní úprava v § 15a ZoR dopadá. Může se jednat třeba o záměnu dvojčat nebo padělek občanského průkazu apod.¹⁰³

Jak zmiňuje § 15a odst. 2 ZoR, je nutné právo uplatnit do 1 roku od doby, kdy se druhý manžel o rozhodné skutečnosti dověděl, a to jak v případě bezprávní výhrůžky, tak v případě omylu v osobě.

odpadnou-li důvody, které k nim vedly.“ Viz § 10 odst. 1 ,2 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰² Srov. též PLECITÝ, Vladimír a kol. *Základy rodinného práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 32.

¹⁰³ Srov. též PLECITÝ, Vladimír a kol. *Základy rodinného práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 33. Srov. též NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s. 100.

3 Speciálně zánik manželství rozvodem

Zánik manželství rozvodem je po přirozeném zániku smrtí jednoho z manželů druhým nejčastějším způsobem zániku manželství v sekulárním právu. Vlastně je to *de iure* i jediný způsob zániku za života obou manželů.¹⁰⁴ Bohužel se v dnešní době jedná o dost častý jev, kdy se ročně rozvádí v průměru asi třicet tisíc manželství.¹⁰⁵ Rozhodně se ale nedá tvrdit, že by rozvod byl záležitostí státem podporovanou.¹⁰⁶ Na druhé straně má stát povinnost nabídnout manželům řešení v případě, že trvalé soužití již není možné.¹⁰⁷ Je to záležitost často velmi bolestivá, ze dvou milujících se lidí se v závěru stává žalobce a žalovaný, a o to bolestivější je situace, když jde o rozvod s nezletilými dětmi. Nejde jen samotný fakt rozvodu, ale především o to, že dítě bývá často terčem, na který se oba rodiče snaží působit a naklonit ho na svou stranu. Situace bývá o to horší, když mezi rozvádějícími se manžely panuje nenávist a pocit zrady a křivdy. Děti jsou pak nuceny vyslechnout na své rodiče celou řadu pomluv, které časem můžou přejít ve ztrátu respektu i náklonnosti k druhému rodiči.¹⁰⁸ Možná je rozvod často záležitostí zbytečnou, neboť žádný vztah není ideální a vše je nakonec o tom, jak se dva manželé dokáží vyrovnat s chybami toho druhého a zda jsou schopni činit ústupky a kompromisy.

Právní úprava rozvodu je obsažena v hlavě páté, konkrétně § 24-29 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. Rovněž v poslední době zaznamenáváme v unijním právu snahu o tzv. posílenou spolupráci v oblasti právní úpravy rozvodu, k nimž je ale Česká republika zatím zdrženlivá.¹⁰⁹

3.1 Podmínky pro rozvod manželství

Již jsem nastínila situaci a zmínila, že ročně se rozvádí v České republice asi třicet tisíc manželství. Statistiky ukazují, že rozvodovost se liší region od regionu. Logicky nižší rozvodovost zaznamenáváme v místech se silným vlivem katolické církve, vyšší pak v oblastech velkoměst.¹¹⁰ Není to číslo zrovna nízké, může to tedy vypadat, že rozvod je záležitostí formální a soud

¹⁰⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 100.

¹⁰⁵ Srov. HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 102, srov. též HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy*. Praha: Computer Press, 2001, s. 12.

¹⁰⁶ FRINTOVÁ, Dita. Řízení o rozvod manželství – srovnání právní úpravy České republiky s právní úpravou ve Spolkové republice Německo. *Právník*, 2011, roč. 150, č. 3, s. 232.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ WARSHAK, Richard A. *Rozvodové jedy*. Praha: TRITON, 2003, s. 15.

¹⁰⁹ Na sklonku minulého roku byla v rámci Evropské unie přijata norma v oblasti mezinárodního práva soukromého unifikující kolizní normy pro rozvod a rozluky, a to v režimu tzv. posílené spolupráce. Nařízení je v současné době závazné pro 14 Evropských států. Česká republika je zatím zdrženlivá a čeká, jak se bude spolupráce vyvíjet mezi státy, které spolupráci již navázali. Podrobněji: PFEIFFER, Magdalena. Unifikace rozhodného práva ve věcech rozvodu a rozluky v režimu posílené spolupráce rozdělila Evropu. *Právo a rodina*, 2011, roč. 13, č. 4, s. 7-10.

¹¹⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy*. Praha: Computer Press, 2001, s. 12-13.

v podstatě rozvede manželství vždycky. Nemusí tomu tak být. Soud sice už není povinen zkoumat příčiny rozvratu manželství (pouze k nim přihlíží), co ale musí být splněno vždy, je *existence kvalifikovaného rozvratu* manželství. Tedy pro to, aby bylo manželství rozvedeno, nestačí projev vůle manželů, konečné „slovo“ má v tomto případě vždycky soud. Soud také vždy rozhoduje, zda jsou naplněny podmínky pro to, aby mohl vydat právě ono konstitutivní rozhodnutí.

Často bývá rozvodový důvod ztotožňován právě s již zmiňovanými příčinami, které ve svém důsledku vedou až k podání žádosti o rozvod. Jednou z příčin, které vedou často k manželským konfliktům a většinou k neřešitelným manželským krizím, je alkoholismus v častém případě nevěra nebo v dnešní době ve všech pádech skloňovaná neplodnost.¹¹¹

Co je ale jediným důvodem rozvodu manželství v českém právním řádu, je kvalifikovaný rozvrat manželství. „*Pojem rozvrat obecně znamená, že vztahy mezi manžely byly původně jiné, manželství řádně fungovalo. Hlubokost a trvalost rozvratu je dána jednak intenzitou narušení vztahů mezi manžely a rovněž i délkou tohoto narušení.*“¹¹² Tedy manželství už neplní svou funkci, nesplňuje podmínky § 18 ZoR, tzn. *povinnost žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí.*¹¹³ Základním předpokladem, jak plyne i ze zákona o rodině je, že spolu manželé *jistou delší dobu nežijí* a minimálně pro jednu stranu je manželství pouhou formalitou.¹¹⁴ Tento předpoklad ovšem nelze zaměňovat s tím, že spolu manželé nebydlí, neboť se čím dál tím více setkáváme s případy, kdy manželé žijí například z důvodu pracovních příležitostí odděleně a setkávají se pouze na víkend.¹¹⁵

3.2 Varianty rozvodu

Jak již bylo zmíněno výše, právní úprava rozvodu je obsažena v hlavě páté, konkrétně § 24-29 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. Upravuje tři varianty rozvodu, a to rozvod sporný, ztížený rozvod, resp. sporný rozvod s tvrdostní klauzulí a nesporný rozvod. Ať už se rozvod ubírá kterýmkoliv z uvedených směrů, vždy je založen na existenci výše zmiňovaného kvalifikovaného rozvratu.¹¹⁶

¹¹¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 104.

¹¹² HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy*. Praha: Computer Press, 2001, s. 20.

¹¹³ Srov. PLECITÝ, Vladimír a kol. *Základy rodinného práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 40.

¹¹⁴ To, že spolu manželé nežijí znamená, že nenaplnují jeden ze základních účelů manželství. Nesdílejí spolu svoje radosti, starosti, nehosподаří spolu, nepečují o jednu domácnost, nesdílí společně intimní život. HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy*. Praha: Computer Press, 2001, s. 20

¹¹⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 69.

¹¹⁶ PRŮCHOVÁ, Bohumila. *Slušný rozvod*. Brno: ERA, 2002, s. 25.

3.2.1 Sporný rozvod

Jedná se o variantu základní a klasickou, v poměru ke zbývajícím dvěma, které jsou v jistém směru speciální. Je upraven v § 24 ZoR: „*Soud může¹¹⁷ manželství na návrh některého z manželů rozvést, jestliže je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití; bere přitom v úvahu příčiny rozvratu manželství¹¹⁸.*“

Tato základní varianta se označuje „sporným rozvodem“ proto, že se manželé ještě zcela nedohodli na uspořádání majetkových či jiných poměrů do budoucna, ale s rozvodem jako takovým v zásadě souhlasí. V této variantě můžeme asi nejlépe spatřovat kontradiktornost řízení, kdy proti sobě stojí dvě strany mající na věc kolikrát odlišný názor, hlavně co se týče příčin rozvratu.¹¹⁹ Ale nevylučuje se zde ani „slušná forma“, kdy se manželé na příčinách v podstatě shodnou, ale nemůžou se vzájemně dohodnout na vypořádání vzájemných majetkových vztahů.¹²⁰

Řízení lze zahájit na základě návrhu jednoho z manželů, který se stává žalobcem, a druhý manžel pak stranou žalovanou. Žalobce musí prokázat existenci již zmiňovaného kvalifikovaného rozvratu¹²¹, tzn. že *manželství je tak hluboce a trvale rozvráceno, že definitivně nelze očekávat obnovení manželského soužití* (§ 24 ZoR). Musí být kumulativně splněny obě podmínky, tedy jak hluboký a trvalý rozvrat, tak nemožnost obnovení manželského soužití.¹²²

3.2.2 Smluvený rozvod

Jedná se o další variantu rozvodu, která je upravena v § 24a zákona o rodině. Je to asi „nejrozumnější“ varianta, která umožňuje manželům „důstojný“ rozchod. Jak už vyplývá z názvu, předpokladem této varianty je jistá domluva mezi manžely. Tato varianta je založena především na komunikaci, spolupráci a ochotě činit kompromisy. Toto řízení tedy klade na rozvádějíci se manžele z jejich pohledu často značné nároky.¹²³ Vztahy mezi manžely bývají častěji spíše vypjaté, jeden manžel obviňuje druhého, vše bývá doprovázeno snahou se pomstít a tak kompenzovat jistou životní ztrátu a prohru. Proto je tato forma možná jen tam, kde již obě strany zjistily, že

¹¹⁷ „soud může“ znamená, že na rozvod není právní nárok. Podrobněji: HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 121.

¹¹⁸ Dříve musel soud příčiny rozvratu zkoumat, musel je rovněž uvést i v odůvodnění rozsudku (původní znění zákona o rodině, § 25 ve znění do 1.8.1998). Dneska už soud příčiny rozvratu může vzít v potaz, ale taky se jimi nemusí zabývat. Příčiny rozvratu tedy nemají přílišný vliv na rozvodové řízení, můžou se ale následně stát „výhodnými“ pro toho manžela, který veskrze rozvod manželství nezapříčinil a to konkrétně ve vztahu k vyživovací povinnosti podle § 93 zákona o rodině.

¹¹⁹ PRŮCHOVÁ, Bohumila. *Slušný rozvod*. Brno: ERA, 2002, s. 27.

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy*. Praha: Computer Press, 2001, s. 20-23.

¹²² PLECITÝ, Vladimír a kol. *Základy rodinného práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 40.

¹²³ PRŮCHOVÁ, Bohumila. *Slušný rozvod*. Brno: ERA, 2002, s. 30.

pokračování a prodlužování sporů k ničemu nevede a ukončení rozvodového řízení bude pro oba manžele tím nejlepším řešením.

Pojem smluvený rozvod může být zavádějící. Konceptně se totiž nejedná o rozvod na principu dohody.¹²⁴ I zde se jedná o sporné řízení, a i když se strany dohodnou, vždycky bude jeden z manželů žalobcem a druhý žalovaným. Kdo pak sehraje roli žalobce a kdo žalovaného nemá na výsledek řízení vliv.¹²⁵

Základním stěžejním bodem smluveného rozvodu je *domněnka rozvratu* manželství. Pokud manželé splní jisté předpoklady, které jim zákon ukládá, hluboký a trvalý rozvrat soud konstatuje jako nevyvratitelnou domněnku¹²⁶ a další dokazování kvalifikovaného rozvratu soud neprovádí.¹²⁷

Základními předpoklady pro smluvený rozvod jsou:

- trvání manželství v délce nejméně 1 roku;¹²⁸
- manželé spolu nejméně 6 měsíců nežijí;¹²⁹
- manželé soudu předloží smlouvy o vypořádání vzájemných majetkových vztahů a vypořádání práv a povinností společného bydlení.¹³⁰

Nutno rovněž dodat, že pokud mají manželé nezletilé děti, je nezbytné doplnit výše zmíněné podmínky o pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu. Musí se zde rovněž zohledňovat zájem nezletilých dětí, jak plyne z § 24a odst. 2 ZoR.¹³¹

Splnit výše uvedené podmínky kumulativně není jednoduché. Pokud se ale manželům podaří se na výše uvedeném dohodnout, řízení o rozvod se značně urychlí, nikdo z manželů není považován za viníka rozvratu, manželství je rozvedeno jedním stáním a to nejdůležitější je, že jednání probíhá v klidu a bez vzájemného svalování viny jednoho na druhého.¹³²

¹²⁴ FRINTOVÁ, Dita. Řízení o rozvod manželství – srovnání právní úpravy České republiky s právní úpravou ve Spolkové republice Německo. *Právník*, 2011, roč. 150, č. 3, s. 236.

¹²⁵ PRŮCHOVÁ, Bohumila. *Slušný rozvod*. Brno: ERA, 2002, s. 32.

¹²⁶ Někteří autoři se domnívají, že jde naopak o domněnku vyvratitelnou. Viz Haderka, Jirí. K čemu vede nedokonalá právní úprava u § 24a zákona o rodině. *Právní praxe*, 1999, č. 6. Citováno dle HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 69.

¹²⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy*. Praha: Computer Press, 2001, s. 20-23.

¹²⁸ Tento předpoklad musí být splněn ke dni podání žaloby o rozvod.

¹²⁹ To, že spolu manželé nejméně 6 měsíců nežijí soud nějak neproveruje, vystačí si se souhlasným prohlášením obou manželů. HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy*. Praha: Computer Press, 2001, s. 24. Rovněž není potřeba, aby měli manželé formálně oddělené bydliště. HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009. s. 79.

¹³⁰ Zákon pro tyto smlouvy vyžaduje písemnou formu s úředně ověřenými podpisy pod sankcí neplatnosti.

¹³¹ PLECITÝ, Vladimír a kol. *Základy rodinného práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 42.

¹³² PRŮCHOVÁ, Bohumila. *Slušný rozvod*. Brno: ERA, 2002, s. 33.

3.1.3 Ztížený rozvod

Tato varianta rozvodu se někdy též označuje jako tzv. *rozvod s tvrdostní klauzulí*. Je upraven v § 24b zákona o rodině, a jedná se asi o nejsložitější a poměrně zdlouhavou variantu, kdy jeden z manželů s rozvodem nesouhlasí. Mluvíme zde o druhé tvrdostní klauzuli. Některými autory bývá označován za speciální variantu rozvodu, jiní autoři zase o ztížené variantě hovoří jako o možné fázi probíhající klasické varianty.¹³³

Tato varianta rozvodu není, jak by se možná na první pohled mohlo jevit, zas až tak častou záležitostí soudní praxe. Tento typ rozvodu je v právní úpravě jistou „pojistkou“ proti situacím, kdy ukončení manželství může pro jednoho z manželů znamenat závažnější důsledky, než za normálních okolností. Za splnění určitých zákonných předpokladů tedy soud manželství nerozvede. Tyto podmínky musejí být splněny kumulativně:

- manžel, který se rozvodu brání, není ten, který zapříčinil rozvrat porušením manželských povinností;¹³⁴
- byla by mu rozvodem způsobena zvláště závažná újma;¹³⁵
- mimořádné okolnosti svědčí pro zachování manželství.¹³⁶

I když jsou splněny výše uvedené skutečnosti, pořád to neznamená, že manželství nemůže být rozvedeno. Pokud spolu manželé nežijí po dobu delší než tři roky, soud manželství i přesto, že druhému manželovi bude způsobena jistě nejen majetková, ale převážně osobní újma, rozvede. Nelze totiž nikoho za každou cenu nutit, aby setrval v manželském svazku proti své vůli, neboť manželství, které neplní svůj účel, vlastně prakticky neexistuje.¹³⁷

3.1.4 Rozvod manželství s nezletilými dětmi

Nejedná se o speciální variantu rozvodu. V ustanovení § 24 odst. 2 ZoR je uvedeno následující: „*Mají-li manželé nezletilé děti, nemůže být manželství rozvedeno, bylo-li by to v rozporu se zájmem těchto dětí, daným zvláštními důvody.*“ Tato podmínka platí pro všechny varianty rozvodu.¹³⁸ Tedy

¹³³ PRŮCHOVÁ, Bohumila. *Slušný rozvod*. Brno: ERA, 2002, s. 33.

¹³⁴ Manželské povinnosti stanovuje § 18 zákona o rodině: Muž a žena mají v manželství stejná práva a stejné povinnosti. Jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí.

¹³⁵ Případy, kdy je manžel, který s rozvodem nesouhlasí, je většinou jistým způsobem odkázán na pomoc druhého manžela, tzn. je např. invalidní, bylo u něj zjištěno závažné onemocnění apod. Viz HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy*. Praha: Computer Press, 2001, s. 30-31.

¹³⁶ Těmito mimořádnými okolnostmi může být vážná nemoc manžela, který se rozvodu brání. Podrobněji: HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 123.

¹³⁷ Srov. HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy*. Praha: Computer Press, 2001, s. 30-31.

¹³⁸ Srov. HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 127. Srov. PLECITÝ, Vladimír a kol. *Základy rodinného práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 41.

pokud i v případě smlouveného rozvodu zde budou okolnosti popsané výše, soud manželství nerozvede.

Z toho plyne, že i když manželé prokážou trvalý a hluboký rozvrat, nemají tzv. „vyhráno“ a zájem dítěte bude vždy primárně posuzován. *Zvláštní důvody* nejsou v zákoně nijak definovány. Často půjde o případy zdravotně postiženého dítěte, popřípadě situace, kdy by rozvod rodičů mohl pro dítě znamenat neúměrně velkou psychickou zátěž.¹³⁹

Rozvodové řízení je od řízení ve věcech péče soudů o nezletilé odděleno. Soud vydá nejprve rozhodnutí o úpravě poměrů k nezletilým dětem po dobu po rozvodu podle § 176 OSŘ. Toto rozhodnutí v právní moci je pak stěžejním v rozvodovém řízení a bez něj soud manželství nerozvede.¹⁴⁰ Účelem je tak zamezit dlouhodobým sporům o děti.¹⁴¹

3.3 Řízení o rozvod manželství

Cílem diplomové práce je vytvořit ucelenou komparaci zániku manželství. I když se zaměřuji převážně na hmotněprávní úpravu, procesní stránku věci a její úpravu považuji rovněž za důležitou.

Řízení o rozvod manželství je upraveno v zákoně č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen OSŘ). OSŘ neobsahuje pro rozvodové řízení speciální úpravu, proto pro ně platí ustanovení jako pro klasické řízení před soudem. Návrh na zahájení soudního řízení se nazývá tradičně *žalobou*¹⁴², kdy stranami sporu jsou na jedné straně *žalobce a na druhé žalovaný*. Je nutné ji pak předložit věcně i místně příslušnému soudu. Věcná příslušnost je v případě rozvodu dána okresnímu soudu. Místní příslušnost pak dovodíme z § 88 písm. a) OSŘ, kdy je jím okresní soud, v jehož obvodu manželé společně bydleli, popřípadě bydlel alespoň jeden z manželů. Další variantou je pak určení místní příslušnosti podle bydliště žalovaného, a pokud selže i tato varianta, obecný soudem se stává obecný soud žalobce.¹⁴³

Délka řízení je pak různá. Záleží, o jakou variantu rozvodu se jedná, jak se strany dokáží vzájemně domluvit a jak moc jsou s rozpadem jejich manželství smířeni. Problém většinou přichází v případě nezletilých dětí, kdy dohodnout se, který rodič bude mít dítě v péči u sebe, a

¹³⁹ PLECITÝ, Vladimír a kol. *Základy rodinného práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 41.

¹⁴⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 127.

¹⁴¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 89.

¹⁴² *Jedná se o žalobu statusovou. Tato žaloba nesměřuje k získání exekučního titulu, nýbrž směřuje k úpravě osobního statusu, který má konstitutivní účinky s účinky ex tunc*. Podrobněji: VINTEROVÁ, A a kol. *Civilní právo procesní*. Praha: Linde Praha a.s., 2006, s. 226-227.

¹⁴³ Srov. HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy*. Praha: Computer Press, 2001, s. 31-32.

který jej bude vídávat třeba jen každý druhý víkend, je logicky nesnadné. Takové řízení pak může trvat i celá léta.

Co se týče opravných prostředků, zákon umožňuje pouze odvolání. V případě mimořádných prostředků už je zákon přísnější a v případě rozvodu je neumožňuje. Je to z povahy věci dáno tím, že se jedná o záležitost osobního stavu. Představme si situaci, kdy manželé byli pravomocně rozvedeni a jeden z nich už uzavřel nové manželství. Pokud by tedy bylo umožněno využití mimořádných opravných prostředků, mohlo by to vést k neuvěřitelnému právnímu chaosu, k oslabení povahy práva a vést tak k nejistotě v právní, administrativní a především osobní oblasti.

Rozvodem pak osobní a právní vztahy mezi manžely zanikají. Jistá výjimka zde ale existuje v případě výživného rozvedeného manžela. V praxi půjde především o výživné ve prospěch manželky, která pečuje o děti.¹⁴⁴ Povinnost výživného je pak založena pravomocným rozsudkem o rozvodu manželství a vzniká za splnění dalších zákonných podmínek.¹⁴⁵

¹⁴⁴ LUŽNÁ, Romana. Výživné rozvedeného manžela a po zrušení registrovaného partnerství. *Právo a rodina*, 2011, roč. 13, č. 6, s. 5-6.

¹⁴⁵ Tamtéž.

4 Zánik manželství v kanonickém právu

„ Od počátku stvoření Bůh učinil člověka jako muže a ženu, proto opustí muž svého otce i matku a připojí se ke své manželce, a budou ti dva jedno tělo, takže již nejsou dva, ale jeden. A proto, co Bůh spojil, člověk nerozlučuje! (Mk 10, 6-9). Kdo propustí svou manželku a vezme si jinou, dopouští se vůči ní cizoložství, a jestliže manželka propustí svého muže a vezme si jiného, dopouští se cizoložství.“ (Mk 10, 11-12).¹⁴⁶

Téma diplomové práce se zaměřuje na komparaci české sekulární úpravy a kanonické úpravy. Když budu hovořit o kanonické úpravě, převážně se zaměřím na Římskokatolickou církev, neboť se jedná o nejpočetnější církev v České republice. Církevní právo v této oblasti upravené je proto asi nejdůležitější pro praxi.

Jak již bylo zmíněno v úvodu, zánik manželství se v mnohém od české sekulární úpravy odlišuje. Je to hlavně dáno pohledem na manželství jako takové, kdy manželství z pohledu katolické církve znamená nejen posvátnou smlouvu, ale také většinou *svátost*. Manželstvím se spojí dva lidské osudy v jeden.¹⁴⁷ Z toho také plyne, že zrušit manželství za života manželů bude spíše výjimkou, za splnění speciálních podmínek a okolností.

4.1 Zánik manželství smrtí a prohlášením za mrtvého

Jedná se o přirozený zánik manželství, jako je tomu v případě sekulární úpravy. Tady ani nelze hovořit o odlišnostech, neboť smrt je něčím, co nelze ovlivnit a jde tak mimo dosah lidského vlivu. Co však může být zajímavé a je nutno i v této souvislosti podotknout, smrt neznámá pro katolíka nic konečného, právě naopak. Znamená naději na další život.¹⁴⁸ O smrti jako o přirozeném zániku manželství hovoří CIC, kánon 1141 : „*Svátostné dokonané manželství nelze rozloučit žádnou lidskou mocí, pouze smrtí.*“¹⁴⁹

Stejně jako v oblasti civilního práva, i zde existuje institut prohlášení manžela za mrtvého. Jsou možné dva způsoby. Jednou možností je, že smrt manžela vyplývá z příslušné listiny, což je úmrtní list. Druhou možností je církevní procedura. V církevním právu je tato úprava obsažena v CIC, konkrétně v kánonu 1707, § 1-2, který říká: „*Jestliže věrohodnou světskou nebo církevní listinou nelze zjistit smrt manžela, nepovažuje se druhý manžel za zbaveného manželského závazku, dokud diecézní*

¹⁴⁶ BIBLE: *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. 8. vydání. Praha: Česká biblická společnost, 2001, s. 1525.

¹⁴⁷ DUDA, Ján. *Katolické manželské právo*. Spiš: Spišská kapitula, 1996, s. 9.

¹⁴⁸ „*Křesťanská teologie vypovídá o vnímání lidského života jako putování do nebeské obce... Bůh Kristovým vzkříšením porazil smrt, vzkříšení Ježíše Krista pak během posledních dnů zažije ve svém vlastním vzkříšení každý věřící.*“ Podrobněji: DAVIES, Douglas. *Stručné dějiny smrti*. 1. vydání. Praha: VOLVOX GLOBATOR, 2007, s. 13.

biskup nevydal prohlášení o předpokládané smrti (kán. 1707 § 1). Prohlášení podle § 1 může diecézní biskup¹⁵⁰ vydat pouze tehdy, když bylo provedeno náležité vyšetřování a z výpovědí svědků a z veřejného mínění nebo z nepřímých důkazů získal mravní jistotu o smrti manžela. Nestačí pouhá nepřítomnost manžela, i když dlouhotrvající“ (kán. 1707 § 2). V tomto případě je tedy nutné, aby bylo vše řádně prošetřeno a až poté bylo následně vydáno úřední prohlášení dekretem diecézního biskupa.

Někdy je ale z důvodu větší právní jistoty lepší, aby cesta prohlášení manžela za mrtvého proběhla cestou soudního řízení. V rámci jak administrativního, tak i soudního řízení se na příslušných jednáních musí účastnit *notář*¹⁵¹ a *promotor spravedlnosti*.¹⁵² Účast *obhájce svazku*¹⁵³ není v tomto případě nutná. Proti dekretu o prohlášení za mrtvého je také možnost se odvolat. Správní odvolání je pak předloženo Kongregaci pro bohoslužbu a svátosti.¹⁵⁴

Tento způsob zániku manželství je nejen v sekulárním právu, ale především v právu církevním důvodem velice specifickým a zároveň dosti relativním. Jak již víme z výše uvedeného, podle zákona o rodině platí, že pokud se zjistí, že manžel původně prohlášený za mrtvého žije, manželství se neobnovuje, když druhý manžel již uzavřel nové manželství. Jinak by se manželství obnovovalo ex tunc, takže na daný stav by se nahlíželo tak, jako by k onomu prohlášení za mrtvého nikdy nebyvalo došlo. Co se týče církevní úpravy, zánik manželství se předpokládá. Zásadní rozdíl je ovšem v tom, že v případě, že se zjistí, že manželský partner stále žije, manželství původní se obnovuje, i kdyby druhý manžel už mezitím uzavřel nové církevní manželství.¹⁵⁵ Proto je nutné tady tuto situaci řešit buď obnovením předchozího manželského soužití nebo manželství zrušit podle příslušných ustanovení CIC (Kán. 1141-1150).¹⁵⁶

4.2 Rozloučení platně uzavřeného manželství

Jak již bylo výše zmíněno, církev jako taková rozvod manželství za života manželů nedovoluje. Pojem „církevní rozvod“ tedy neexistuje. Obdobou rozvodu pak může být manželská odluka, ovšem za trvání manželského svazku. Církev tedy akceptuje, že spolu manželé

¹⁵⁰ „Biskupové jsou z božského ustanovení nástupci apoštolů skrze Ducha svatého, který jim byl dán, jsou v církvi pastýři, a jako takoví jsou učitelé víry, kneží posvátné bohoslužby a služebníci řízení církve (CIC 1983, kán. 375). Diecézní biskup je ten, kterému byla svěřena péče o diecézi; ostatní jsou nazýváni titulární biskupové (CIC 1983, kán. 376).“

¹⁵¹ Notář se musí účastnit každého řízení, pro platnost aktů je důležitý jeho podpis (CIC 1983, kán. 1437).

¹⁵² Promotor (obhájce) spravedlnosti je ustanoven v případě sporných záležitostí, v nichž se může jednat o škodu veřejnému prospěchu, rovněž je ustavován v případě trestních věcí (CIC 1983, kánon 1430). Další předpoklady pro funkci podrobněji: CIC 1983, kánon 1435.

¹⁵³ „Obhájce svazku je protistrana, která hájí zachování manželství a je tak ze svého úřadu povinna předložit a vyložit vše, co může být rozumně uvedeno proti neplatnosti nebo ivolnění svazku. Viz CIC 1983 kánon 1432.“

¹⁵⁴ CHIAPETTA. Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale, sv. III, č. 5842-5846, s. 261-262 citováno dle NĚMEC, D. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s. 30.

¹⁵⁵ Srov. NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s. 31.

¹⁵⁶ Tamtéž.

nežijí, avšak manželství jako takové trvá dál.¹⁵⁷ Existuje celkem pět případů, kdy je možné, aby manželství zaniklo a dotyční mohli uzavřít případné nové manželství opět církevní formou. Jedná se o tyto případy:

- nedokonané manželství;
- Pavlovské privilegium;
- privilegium výběru manželky či manžela;
- privilegium zajetí;
- rozloučení manželství ve prospěch víry - Petrovské privilegium.

4.2.1 Nedokonané manželství

O nedokonaném manželství hovoří kánon 1142 CIC: „*Nedokonané manželství mezi pokřtěnými nebo mezi stranou pokřtěnou a nepokřtěnou, může zrušit papež, a to ze spravedlivého důvodu, na žádost obou stran nebo jen jedné, i proti vůli druhé strany.*“

Jedním ze základních účelů manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí. Proto se v obou úpravách klade důraz nejen na formálně provedený souhlas, ale i na tělesné spojení muže a ženy. Pokud tedy z logiky věci nedojde k naplnění druhého předpokladu, není manželství tzv. „úplné“¹⁵⁸. Papež manželství může zrušit na základě tzv. dispense, na kterou není právní nárok.¹⁵⁹

Pro udělení musí být splněny následující skutečnosti:

- Žádost podaná alespoň jedním z manželů (i proti vůli druhého)
- Alespoň jeden z manželů je pokřtěn
- Důkaz o tom, že manželství nebylo dokonáno
- Další závažné důvody bránící manželskému soužití

A. Řízení o dispens od platného a nedokonaného manželství

Řízení o dispens papeže ke zrušení manželství jako nedokonaného je upraveno v kodexu kanonického práva v 7. knize, oddílu 2, v části 3, v hlavě třetí, kán. 1697-1706.

Než je o samotné žádosti rozhodováno *Apoštolským stolcem*¹⁶⁰, musí být zachována jistá procedura. Žádost manželů, resp. jednoho z manželů, přijímá nejprve *diecézní biskup*. Místní příslušnost je dána podle kanonického trvalého nebo přechodného bydliště žadatele. Zkoumá se

¹⁵⁷ Srov. kán. 1151-1155 CIC. Srov. NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s. 166-167. Srov. též cit. dle stránek diecézního církevního soudu brněnské diecéze [cit. 6. prosince 2010]. Dostupné na < <http://www.biskupstvi.cz/cirkevnisoud/index.php> >.

¹⁵⁸ Za dokonání se nepovažuje znásilnění nebo manželské setkání s použitím bariérové antikoncepce. Tamtéž.

¹⁵⁹ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s. 172.

¹⁶⁰ „*Jedná se o úřad římského biskupa. Apoštolský stolec nebo také Svätý stolec označuje v kodexu kanonického práva nejen papeže, ale též státní sekretariát, Radu pro veřejné záležitosti církve a ostatní složky římské kurie.*“ Viz CIC 1983 kánon 361.

pak podloženost a oprávněnost návrhu. Některé případy nemusí být zcela jednoznačné, můžou tu být různé rozpory jak právní, tak i morální povahy. *Diecézní biskup*¹⁶¹ se tedy v těchto případech o podloženosti a oprávněnosti žádosti radí s Apoštolským stolcem. Pokud shledá důvody pro zrušení manželství na základě nedokonání, je celá věc předána do Říma. Apoštolský stolec rozhoduje o tom, zda manželství bylo dokonáno a rozhoduje rovněž o nároku pro udělení dispense. Samotnou dispens pak uděluje papež (kán.1697 CIC).

V tomto řízení musí být přítomen *tzv. obhájce svazku*¹⁶², nepřipouští se *advokát*¹⁶³ nebo zástupce strany, avšak z důvodu nesnadnosti případu může biskup dovolit přizvání právního znalce v určitých složitějších případech (kán. 1701). V souladu s kodexem kanonického práva se vyslechnou oba manželé a probíhá vyšetřování. V zásadě se neprovádí zveřejnění soudního spisu, ale straně, která o to žádá, může soudce ukázat předloženou listinu nebo provedené svědectví a stanovit lhůtu k vyjádření (kán. 1703). Diecézní biskup pak všechny zjištěné skutečnosti, které vzešly z příslušného vyšetřování, zhodnotí a se svým vyjádřením a rovněž s připomínkami obhájce svazku, zašle do Říma Apoštolskému stolci, který společně s papežem dále rozhoduje (kán. 1705).

Někdy ale může dojít k situaci, že k nedokonání nedošlo z důvodu tělesné neschopnosti¹⁶⁴ jednoho z manželů, tedy k neschopnosti k souloži. V tomto případě by se jednalo o jiné řízení, a to o prohlášení neplatnosti manželství od samého počátku, nikoliv o zrušení manželství na základě nedokonání.

4.2.2 Pavlovské privilegium¹⁶⁵

Jedná se o další z možných způsobů, jak rozloučit již platně uzavřené manželství. Je upraven v kánonech 1143-1147 CIC. Kánon 1143 říká: „*Manželství uzavřené mezi dvěma nepokřtěnými může být zrušeno na základě pavlovského privilegia ve prospěch víry strany, která přijala křest, a to přímo tím, že*

¹⁶¹ Při zachování kánonu 1681 svěří biskup toto řízení trvale, nebo v jednotlivých případech soudu své diecéze nebo vhodnému knězi. Viz CIC 1983 kánon 1700, § 1.

¹⁶² „*Obhájce svazku je protistrana, která hájí zachování manželství a je tak ze svého úřadu povinna předložit a vyložit vše, co může být rozumně uvedeno proti neplatnosti nebo wolvnění svazku.*“ Viz CIC 1983 kánon 1432.

¹⁶³ „*Advokátem církevního soudu je osoba, která má dobrou pověst, je katolického vyznání, má vysokoškolské vzdělání v oboru právní vědy nebo teologických oborech, musí být doktorem nebo licenciátem kanonického práva, minimální věk 30 let a alespoň jeden rok působit ve funkci prokurátora. Pokud nemá doktorát nebo licenciát kanonického práva, musí být opravdu znalý soudního řízení a manželského práva, přičemž jeho znalost musí být prověřena zkouškou.*“

Srov. CIC 1983 kánon 1483. Dále též cit. dle stránek diecézního církevního soudu brněnské diecéze [cit. 6. prosince 2010]. Dostupné na <<http://www.biskupstvi.cz/cirkevnisoud/?pg=dokumenty>>.

¹⁶⁴ Překážka tělesné neschopnosti je upravena v CIC 1983 kánonu 1084. Nesmí se zaměřovat s neschopností počít potomka. Jedná se o to, že jeden z manželů je neschopen soulože (alespoň s danou osobou), a tato neschopnost je trvalá, jistá a předcházela vzniku manželství. Od této překážky není možno získat dispenz. NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s., 50-51.

¹⁶⁵ Výraz „Pavlovské privilegium“ se odvozuje od Pavlovy rady z prvního listu Korintským. Srov. KAŠNÝ, Jiří. *Kanonická řízení ke zrušení manželství in favorem fidei*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005, s. 41.

tato strana uzavře nové manželství, jestliže nepokřtěná strana odešla (§ 1). Za odchod nepokřtěné strany se považuje, jestliže nechce s pokřtěnou stranou spolu bydlet bez urážení Stvořitele¹⁶⁶, pokud jí pokřtěná strana nezávdala po křtu spravedlivý důvod k odchodu.“ (§ 2)

Důležité je podotknout, že za odchod se tedy nepovažuje, pokud pokřtěná strana už nechce žít s nepokřtěným manželem, i když ten s vírou souhlasí, nehodlá jí nijak bránit. Dotaz učiněný vůči nepokřtěné straně je stěžejní pro použití této zásady. Pokud k odchodu nepokřtěného partnera dojde, může druhý manžel uzavřít manželství nové. Z logiky věci to bude znamenat většinou uzavření manželství s katolíkem. Jsou ale situace, kdy je třetí strana¹⁶⁷ sice pokřtěná, ale je nekatolík, nebo není pokřtěná vůbec. V těchto případech snoubenci potřebují souhlas místního ordináře (kán. 1147).

Aplikovat toto privilegium lze tedy pouze ve speciálních případech. Vidíme, že v tomto případě dává katolická církev přednost životu ve víře, před již jednou platně uzavřeným manželstvím. Pro použití této výsady jsou zásadní tyto skutečnosti:

- muž i žena, kteří uzavřeli manželství, byli v okamžiku sňatku nepokřtění;
- jeden z nich posléze přijme křest;¹⁶⁸
- po křtu je druhý z manželů (nepokřtěný) dotázán, zda také nechce přijmout křest, a pokud ne, zda chce žít v manželství s pokřtěným partnerem, aniž by mu ve víře nějakým způsobem bránil, resp. urážel Stvořitele;
- pokud nechce¹⁶⁹ druhý manžel setrvávat v manželství, aniž by víře druhého nějak bránil, jejich manželství pak zaniká uzavřením nového manželství.

B. Řízení ve věci Pavlovského privilegia

Toto privilegium je specifické oproti ostatním. Zrušení manželství se totiž neděje autoritativním rozhodnutím, ale nastává automaticky při splnění výše zmíněných podmínek. *Místní ordinář*¹⁷⁰ jenom splnění kritérií ověří a automatický zánik manželství původního pak nastává uzavřením nového sňatku.¹⁷¹

¹⁶⁶ Termín „bez urážení Stvořitele“ znamená, že nepokřtěná strana uvádí pokřtěnou stranu do jistého morálního nebezpečí, brání jí praktikovat víru. Tzn. např. vychovávat děti ve víře, navštěvovat bohoslužby apod. KAŠNÝ, J. *Pavlovské privilegium*, s. 39-40, citováno dle NĚMEC, D. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s. 176.

¹⁶⁷ Tedy zamýšlený nový manželský partner.

¹⁶⁸ Křest nemusí být křtem v katolické církvi. KAŠNÝ, Jiří. *Kanonická řízení ke zrušení manželství in favorem fidei*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005, s. 62.

¹⁶⁹ „Nechce“ v tomto případě znamená, že odpověděl na dotaz záporně, nebo ve lhůtě neodpověděl vůbec (kán. 1145 CIC), srov. též NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s. 177.

¹⁷⁰ „Ordinářem se rozumí papež, diecézní biskup a osoby, které jsou, ač jen pouze prozatímně, představenými místní církve nebo společenství jí na rovně postaveného podle kán. 368, dále osoby, které v nich mají řádnou výkonnou moc, to jest generální a biskupští vikáři... (§1). Místním ordinářem se rozumí osoby uvedené v § 1, s výjimkou představených řeholních společností a společností apoštolského života (CIC 1983, kán. 134).“

¹⁷¹ KAŠNÝ, Jiří. *Kanonická řízení ke zrušení manželství in favorem fidei*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005,

Řízení se zahajuje na návrh již pokřtěné strany. Započne tak rozsáhlá procedura, kdy je nutno v první řadě ověřit či prokázat, že obě strany byly v době uzavření sňatku skutečně nepokřtěny. Pokud je důvodná pochybnost o neexistenci křtu, tzn. například jeden z manželů pochází z křesťanské rodiny a všichni jeho sourozenci pokřtěni byli, je nutné opravdu podrobné šetření. To může spočívat v prohledání příslušných matrik a ve výslechu případných svědků, kteří by si tuto událost mohli pamatovat.¹⁷² V případě, že se opravdu dojde k závěru, že se v době uzavření manželství jednalo o osoby nepokřtěné, přistupuje se k druhému významnému kroku, a to je dotazování osoby, která pokřtěná není, zda chce/nechce přijmout křest. Pokud nechce přijmout křest, neznamená to automatické zrušení manželství. Ještě je zde varianta, že osoba nepokřtěná sice nechce být členem církve, ale proti náboženskému vyznání svého partnera nemá námitek. Pokud tedy dojde k jedné nebo druhé variantě, manželství zrušeno být nemůže a Pavlovské privilegium se neuplatní. Na odpověď dotazované strany lze posečkat, pokud ona o čas na rozmyšlenou požádá. Po vypršení této jí poskytnuté lhůty se má zato, že odpověď je záporná a nepřijímá tedy ani jednu z výše uvedených možností a presumuje se „odchod“ nepokřtěné strany.¹⁷³

Pokud tedy nepokřtěná strana odejde, ať již fakticky nebo na základě výše zmíněné presumpce, je možné, aby pokřtěný uzavřel nové manželství. Toto právo, které mu kanonické právo poskytuje, dokud nepokřtěný nepřijme křest. Nutno zdůraznit, že právo na nové manželství trvá, i pokud pokřtěný bude stále žít s nepokřtěnou stranou.¹⁷⁴

4.2.3 Privilegium výběru manželky či manžela

Privilegium výběru manželky či manžela nemá u nás přílišného využití. Je to sice možný způsob zrušení platně uzavřeného manželství, ale jeho zdejší zařazení má spíše historický význam.

„Vzniklo v 16. století v souvislosti s rozvojem misí pro řešení nesnadných manželských situací v polygamiích kulturách.“¹⁷⁵ O tomto specifickém privilegii je zmínka v kán. 1148: „Nepokřtěný, který má současně více nepokřtěných manželek, smí si po přijetí křtu v katolické církvi, jestliže je pro něj tvrdé zůstat s tou, kterou si vzal jako první, ponechat jednu z nich a ostatní musí propustit. Totéž platí o nepokřtěné ženě, která má současně více nepokřtěných manželů (§ 1). V případech podle § 1 je nutno po přijetí křtu uzavřít

s. 61-69.

¹⁷² Tamtéž.

¹⁷³ Tamtéž.

¹⁷⁴ Tamtéž.

¹⁷⁵ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s. 178.

manželství zákonnou formou, při zachování, je-li třeba, předpisu o smíšených manželstvích a ostatních právních předpisů (§ 2).“

Tedy shrnuto, privilegium se uplatní v následujících případech:

- nepokřtěný muž/žena žije v polygamii, má tedy více nepokřtěných manželek/manželů;
- jeden z těchto partnerů přijme křest v katolické církvi;
- ostatní zůstávají nepokřtěni;
- pokřtěný/pokřtěná si vybere buď v zásadě svého prvního manželského partnera, je-li však pro něj kruté s ním setrvat, ponechá si jiného partnera (kán. 1148);
- manželství je pak rozloučeno uzavřením nového manželství, které musí být uzavřeno legitimně, tedy po přijetí křtu je pokřtěný partner vázán kanonickou formou uzavření manželství, pokud od této formy není udělen dispens.¹⁷⁶

Vyvstává otázka, co se pak děje s takzvaně propuštěnými partnery. Kánon 1148 § 3 CIC hovoří o povinnosti postarat se o své minulé partnery, případně i o děti, které s původně polygamního svazku vzešly. O plnění těchto závazků vůči minulým partnerům, se stará místní ordinář.

4.2.4 Privilegium zajetí

Jak už z názvu vypovídá, i toto privilegium bude pro nás vzdálené a jeho aplikace má opět spíše historický podtext. Jak již bylo uvedeno výše, misie se rozvíjely v 16. století.

Rovněž v této době zaznamenáváme velký rozvoj otroctví. Nastávaly tedy v této době situace, kdy někdo z důvodu zajetí už nikdy nespátřil svou manželku/manžela a už nikdy se nesetkal se svou rodinou. Aby už tak sama o sobě krutá situace nebyla tak těžká, dovozovala církev v určitých situacích výjimku, kdy manžel/manželka v zajetí za splnění dalších přesně stanovených podmínek, mohl/mohla uzavřít manželství nové a tak zmírnit svou osamělost a ještě mít možnost žít v životě ve víře. Tyto skutečnosti, které musejí nastat pro možnost aplikace tohoto privilegia plynou z kánonu 1149: „*Nepokřtěná osoba, která přijala křest v katolické církvi, a nemůže obnovit spolužití s nepokřtěným manželem z důvodu zajetí nebo pronásledování, smí uzavřít nové manželství, i když druhá strana mezitím přijala křest, při zachování kánonu 1141.*“¹⁷⁷

- jedná se o manželství mezi nepokřtěnými;
- jeden z manželů přijme křest v katolické církvi;

¹⁷⁶ Srov. CIC 1983, kánon 1117.

¹⁷⁷ Kánon 1141 hovoří o tom, že uznané a dokonané manželství nemůže být rozloučeno žádnou lidskou mocí a ze žádného důvodu s výjimkou smrti.

- manželskému partneru z důvodu zajetí, otroctví či pronásledování není umožněno, aby se vrátil ke svému manželskému partnerovi a rodině;¹⁷⁸
- manželství zaniká uzavřením nového manželství.

4.2.5 Rozloučení manželství ve prospěch víry - Privilegium Petrinum

Toto privilegium se od ostatních výše zmíněných liší. V předchozích případech se jedná o situace, kde vystupují vždy dva nepokřtění, co se týče výchozí situace. Petrovské privilegium ovšem reaguje i na situace, které jsou analogické vůči Pavlovskému privilegii.¹⁷⁹ Vždycky se ale musí jednat o manželství nesvatostné, popřípadě svátostné nedokonané. *Nedokonané manželství mezi pokřtěnými nebo mezi stranou pokřtěnou a nepokřtěnou může zrušit papež¹⁸⁰, a to ze spravedlivého důvodu, na žádost obou stran nebo jen jedné, i proti vůli druhé strany (kán. 1142 CIC).*

Na rozdíl od ostatních způsobů rozloučení platně uzavřeného manželství je většinou udělení Privilegia Petrina vázáno *na budoucí manželství*, které má teprve vzniknout. Právě ono budoucí manželství má být pro pokřtěnou stranu výhodnější z hlediska víry, výchovy dětí a života vůbec, stejně jako u Pavlovského privilegia. Uzavření církevního sňatku mezi pokřtěným a nepokřtěným není v dnešní době ničím neobvyklým. Na začátku se nepokřtěná strana většinou zaváže k podpoře či alespoň toleranci katolického vyznání u pokřtěného snoubence. Situace se ovšem může po pár letech změnit a život s nepokřtěnou osobou se může stát nesnesitelným.

Petrovské privilegium jako jediné není upraveno v CIC, ale v instrukci Kongregace pro nauku víry.¹⁸¹

Manželství může být rozloučeno v případě, že stranami jsou:

- osoba nepokřtěná a osoba pokřtěná mimo katolickou církev;
- dvě osoby nepokřtěné, jejichž manželství nemůže být rozloučeno na základě výše uvedených privilegií;
- osoba nepokřtěná a osoba pokřtěná v katolické církvi.¹⁸²

¹⁷⁸ Může nastat situace, že i druhý manželský partner mezitím přijal křest. V tomto případě se situace nemění, pokud manželství nebude dokonáno (což logicky z povahy věci není možné, když je druhý partner odloučen z důvodu právě zmiňovaného zajetí od druhého partnera). Srov. NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s.181.

¹⁷⁹ Srov. KAŠNÝ, J. *Kanonická řízení ke zrušení manželství in favorem fidei*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005, s. 37.

¹⁸⁰ „Podle ustanovení Pána vytvořil Petr s ostatními apoštoly jeden sbor a stejně tak jsou vzájemně spojeni papež, nástupce Petřův, a biskupové, nástupci apoštolů.“ CIC 1983 kánon 330. Z toho důvodu se toto privilegium, které má v pravomoci pouze papež, nazývá Petrovské. Srov. též KAŠNÝ, J. *Kanonická řízení ke zrušení manželství in favorem fidei*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005, s. 41. Srov. KAŠNÝ, Jiří. *Zrušení manželství in favorem fidei. Revue církevního práva (2/03)*. Praha: Společnost pro církevní právo, 2003, s. 90.

¹⁸¹ Srov. NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s. 182-183.

¹⁸² Tamtéž.

Výše zmíněné podmínky jsou pouhými předpoklady. Samotná existence nesvátostného manželství nestačí. Další a zcela zásadní podmínkou je *nenapravitelný rozpad* manželství, tedy často sekulární rozvod manželství, případně i další speciální podmínky stanovené zmíněnou instrukcí. Ani po splnění těchto kumulativně zmíněných podmínek manželství nemusí být rozloučeno. Na udělení privilegia totiž není právní nárok a záleží pak na Apoštolském stolci, jak v závěru žádost posoudí.¹⁸³

C. Řízení ke zrušení manželství na základě Petrovského privilegia

Toto řízení je specifické i tím, že není upraveno v kodexu kanonického práva. Vývoj sahá dlouho do minulosti, ale zřejmým převládajícím důvodem proto, nezařadit toto řízení do kodexu, byly právě obavy z povědomí veřejnosti, která by se mohla nakonec mylně domnívat, že církev uznává rozvody.¹⁸⁴

Normy k vedení řízení nesou název „*Normae de conficiendo processu pro solutivne vinculi matrimonialis in favorem fidei*“ začínající slovy *Potestas Ecclesiae*, byly vyhlášeny Kongregací pro nauku víry 30. dubna 2001.¹⁸⁵ Jedná se o ucelený dokument, která se skládá jak z části hmotné, tak části procesní.

Jak už z názvu vyplývá a bylo výše zmíněno, autoritou v rozhodování je zde přímo papež. To ovšem neznamená, že se na průběhu řízení nepodílí i ostatní církevní hodnostáři. Na úrovni místní se jedná o diecézního biskupa, který má na starost *přípravu žádosti*. Odpovědnost za její řádné zpracování má pak Kongregace pro nauku víry.¹⁸⁶

Diecézní biskup vede prvotní proces přípravy žádosti. Může tak činit i sám, většinou má ale příslušný soudcovský aparát, který mu s přípravou pomáhá. Každá z osob má při přípravě podkladů své místo. Jedná se o tyto osoby: *instruktor*,¹⁸⁷ *obhájce svazku a notář*. Biskup pak připojí k žádosti své poznámky, stanoviska k případu a celá žádost se předloží Římu.¹⁸⁸

¹⁸³ Srov. NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s. 183, srov. cit. dle stránek diecézního církevního soudu brněnské diecéze [cit. 6. prosince 2010]. Dostupné na <http://www.biskupstvi.cz/cirkevnisoud/files/dokumenty/Pouceni_in_favorem_fidei.pdf>.

¹⁸⁴ KAŠNÝ, J. *Kanonická řízení ke zrušení manželství in favorem fidei*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005, s. 41.

¹⁸⁵ Kongregace pro nauku víry, *Normae de conficiendo processu pro solutivne vinculi matrimonialis in favorem fidei, Potestas Ecclesiae* (30. dubna 2001) Citta del Vaticano: 2001. Citováno dle: KAŠNÝ, J. *Kanonická řízení ke zrušení manželství in favorem fidei*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005, s. 74.

¹⁸⁶ KAŠNÝ, Jiří. *Kanonická řízení ke zrušení manželství in favorem fidei*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005, s. 75.

¹⁸⁷ *Instruktor je pověřená osoba, která je vybrána buď z řad soudců nebo osob, které jsou pověřeny biskupem, může jím být duchovní nebo laik*. Podrobněji: KAŠNÝ, Jiří. *Kanonická řízení ke zrušení manželství in favorem fidei*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005, s. 77.

¹⁸⁸ KAŠNÝ, Jiří. *Kanonická řízení ke zrušení manželství in favorem fidei*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005, s. 77.

4.3 Prohlášení manželství za neplatné

Stejně jako v případě sekulární úpravy, i zde bych se chtěla zmínit o neplatném manželství. Nejde zde jako v předchozím případě o zánik manželství, ale o *zánik presumpce jeho platnosti*. Pokud ke sňatku dojde, nastává *presumpce platnosti* manželského svazku a pokud platnost chceme vyvrátit, je nutné to náležitě prokázat. Důležité je zmínit fakt, že kanonická úprava rovněž rozlišuje mezi manželstvím neplatným a putativním. Zdánlivé manželství ale chápe jinak, než světské právo.¹⁸⁹

Důvodem pro zařazení neplatnosti do materie zániku manželství je i ten, že proces prohlášení manželství za neplatné tvoří převážnou část agendy církevních soudů. Rozhodně se v praxi církevních soudů setkáváme častěji s případy neplatnosti, než s výše zmíněným Pavlovským nebo Petrovským privilegiem. Ostatně z logiky věci je to záležitost pochopitelná, neboť Pavlovské a Petrovské privilegium jsou spíše správními řízeními, kdy úkolem církevního soudu bude předmětné žádosti připravit jako bezvadné k rozhodnutí, kdežto řízení o prohlášení neplatnosti manželství je řízením ryze soudním.¹⁹⁰ Inspirací pro zařazení institutu neplatnosti manželství do kategorie zániku, byl rovněž článek JUDr. ThDr. Miroslava Zedníčka, který ve svém příspěvku hovoří o ukončení manželství dvěma způsoby, a to jeho zrušením nebo prohlášením neplatnosti.¹⁹¹ Závěrem bych vše podepřela okolností, že i neplatné manželství zakládá překážku trvajících manželského svazku, dokud jeho neplatnost není církevním soudem prokázána anebo rozsudek o ní dosud není vykonatelný.¹⁹²

V kanonické úpravě existují tři skupiny důvodů, které způsobují neplatnost manželského svazku. První skupinu tvoří manželské překážky, kterých je v kanonickém právu poměrně propracovaná a rozsáhlá materie. V této kapitole se jen okrajově zmíním o tom, co pojem překážka znamená a jednotlivě pak rozeberu jen některé z nich, které pak budou „vhodné“ ke komparaci se sekulární úpravou, která tak rozsáhlou materií co do neplatnosti nepředstavuje. Další skupinu okolností, které způsobují rovněž neplatnost manželství, jsou nedostatky souhlasu snoubenců při uzavírání sňatku. Opět se zmíním jen o některých možnostech. Třetí okruh pak vytváří nedostatky ve formě vyjádření souhlasu.

¹⁸⁹ Podrobněji: NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s. 20.

¹⁹⁰ Soudní řízení v sobě obsahuje spor, kdežto správní řízení má spíše charakter žádosti, Podrobněji: KAŠNÝ, Jiří. *Kanonická řízení ke zrušení manželství in favorem fidei*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005, s. 75.

¹⁹¹ Podrobněji: ZEDNÍČEK, Miroslav. Kanonické možnosti ukončení manželství. *Teologické texty* [online]. 2001, 5, [cit. 2010-12-06]. Dostupný z WWW: <<http://www.teologicketexty.cz/casopis/2001-5/Kanonicke-moznosti-ukonceni-manzelstvi.html>>.

¹⁹² NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s. 52. Srov. CIC 1983, kánon 1085.

4.3.1 Stručná charakteristika a přehled

Úprava neplatnosti je v právu katolické církve poměrně dost podrobně zpracována. Důvody, které způsobují neplatnost manželství, dělíme do tří skupin¹⁹³:

- A. manželské překážky;
- B. nedostatky souhlasu ze strany snoubenců;
- C. nedostatky kanonické formy.

A. Manželské překážky

Manželská překážka je okolnost, která zabraňuje platnému uzavření manželského svazku¹⁹⁴. Překážky můžeme dělit podle různých kritérií. Důležité je zmínit, že v některých případech lze od překážky udělit dispenz, tzv. „zbavení vázanosti zákonem“.¹⁹⁵ Pokud je dispenz udělen, manželství může platně vzniknout. V některých případech ho ovšem udělit nelze.

Mezi překážky patří například: překážka věku, tělesné neschopnosti, trvalého manželského svazku, rozdílnosti náboženství, svěcení, zločinu, pokrevního příbuzenství, zákonného příbuzenství, afinity, impotence a další.

B. Nedostatek souhlasu ze strany snoubenců

Další z důvodů, které způsobují neplatnost, je právě nedostatek souhlasu. Manželský souhlas je *osobním úkonem vůle*. Manželství je smlouva sui generis, která vzniká souhlasem, který je jejím konstitutivním prvkem. Musí být pravdivý, odpovídat vnitřnímu rozhodnutí, svobodný, uvážený, a v neposlední řadě projevený navenek podle kanonické formy.¹⁹⁶ Manželský souhlas vzniká výměnou dvou vůlí, ženy a muže.¹⁹⁷

Do této skupiny řadíme například následující okolnosti způsobující neplatnost manželství: nedosažení potřebných minimálních znalostí o manželství, omyl v osobě druhého snoubence, omyl ohledně zásadních vlastností manželství, nedostatečnost užívání rozumu, závažná porucha soudnosti, násilí a vnější vážný strach.¹⁹⁸

Okolnost nedostatku souhlasu se může jevit pro praxi nevyužitelnou. Ovšem i v tomto případě se setkáme v judikatuře *Římské roty* s případy, kdy manželství bylo z tohoto důvodu rozloučeno. Příkladem může být těhotná žena, která pod vlivem velkého strachu a tlaku rodičů

¹⁹³ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s. 157.

¹⁹⁴ DUDA, Ján. *Katolické manželské právo*. Spiš: Spišská kapitula, 1996, s. 131.

¹⁹⁵ CIC 1983, kánon 85: „Dispens neboli zbavení vázanosti zákonem ryze církevním ve zvláštním případě může udělit v mezích své působnosti osoba vybavená výkonnou pravomocí, ale i osoba, které moc dispensovat uděluje výslovně nebo nepřímou samo právo nebo zákonné zmocnění“.

¹⁹⁶ DUDA, Ján. *Katolické manželské právo*. Spiš: Spišská kapitula, 1996, s. 79-80.

¹⁹⁷ Tamtéž.

¹⁹⁸ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s. 156-157.

přistoupí ke sňatku, i když se s rozhodnutím vnitřně neztotožňuje. Dalším možným příkladem může být muž, který je sociálně velmi nestálý a po nějaké době opustí svou ženu. Nepochopil tak podstatu trvalosti a věrnosti, jakožto základní vlastnosti manželství.¹⁹⁹

C. Nedostatek kanonické formy

K platně uzavřenému manželství je rovněž potřeba, aby byl manželský souhlas navenek legitimně vyjádřen, tedy kanonickou formou.²⁰⁰ Jedná se o způsob uzavírání manželství stanovený kodexem, konkrétně kánonem 1108, § 1 CIC.²⁰¹

Je tedy nutné dodržet jisté formality. Nutno podotknout, že ne v každém případě bude nedodržení formality mít vliv na platnost manželství. V našem případě se bude jednat o následující případy: nedbání předepsané formy, nezpůsobilost svědků anebo asistujícího.²⁰²

4.3.2 Vybrané důvody působící neplatnost

V této části bych se chtěla zaměřit pouze na některé výše zmíněné okolnosti, které působí neplatnost manželství, tedy nepojednávám zde o všech důvodech, které působí neplatnost manželství v kanonickém právu. Jejich výběr byl prováděn s ohledem na úpravu sekulární. Světská úprava nemá tak rozsáhlou materii důvodů působících neplatnost. Proto jsou v této části zmíněny jenom ty instituty, které lze v závěru porovnat s oblastí sekulární úpravy a tak směřovat k v úvodu vytyčenému cíli, jímž je komparace.

- Překážka věku

Se stanovením minimální věkové hranice se setkáváme již v dobách římských. Věkovou hranici určovalo římské právo u muže a ženy rozdílně. Minimální věk u muže byl 14 let a u ženy 12 let. S tímto se v minulosti ztotožňovala rovněž kanonická úprava²⁰³. Zajímavé je to, že kanonisté zastávali názor, že právo na manželství stojí nad zákonem. Byli toho názoru, že pokud mladý člověk dosáhne puberty, může uzavřít manželství i před dosažením výše uvedené věkové

¹⁹⁹ KAŠNÝ, Jiří. Manželství očima kanonického práva. *Teologické texty* [online]. 2001, 5, [cit. 2010-12-06]. Dostupný z WWW: <<http://www.teologicketexty.cz/casopis/2001-5/Manzelstvi-ocima-kanonickeho-prava.html>>.

²⁰⁰ DUDA, Ján. *Katolické manželské právo*. Spiš: Spišská kapitula, 1996, s. 81.

²⁰¹ DUDA, Ján. *Katolické manželské právo*. Spiš: Spišská kapitula, 1996, s. 205.

²⁰² NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s. 157.

²⁰³ Věková hranice 12/14 let platila do roku 1918. Podrobněji: KAŠNÝ, Jiří. *Manželství v západní tradici: Soubor kanonických studií*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006, s. 45.

hranice.²⁰⁴ Postupně se ale ukázalo, že hranici je třeba zvýšit, neboť až po dosažení opravdové fyzické zralosti je člověk schopen žít v manželství.²⁰⁵

V nynější úpravě je tato překážka upravena v CIC 1983, kánonu 1083: „*Muž před dovršeným šestnáctým rokem věku, žena před čtrnáctým, rovněž dovršeným, nemohou platně uzavřít manželství. Biskupská konference může stanovit vyšší věk pro dovolené uzavření manželství.*“ Zde tedy vidíme jasný rozdíl oproti českému právu sekulárnímu, kde věk 16 let je minimálním možným pro oba snoubence. V případě kanonického práva se hranice u ženy snižuje na 14 let. Nutno podotknout, že to automaticky neznamená udělení dispenze²⁰⁶. Pokud by tělesná zralost nebyla ještě na dostatečné úrovni, z překážky práva církevního se stane překážka práva božského. Tedy nelze ji úspěšně dispenzovat a manželství tak nevznikne.²⁰⁷

▪ Překážka trvajících manželského svazku

Tuto překážku nám definuje kánon 1085 CIC: „*Neplatně uzavírá manželství ten, kdo je vázán dřívějším manželstvím, i nedokonaným. I když dřívější manželství je neplatné nebo rozloučené z jakéhokoliv důvodu, nelze tím samým nové manželství uzavřít, dokud není s jistotou známa neplatnost nebo rozloučení předchozího manželství.*“

Tato překážka byla ještě zdůrazněna na Druhém vatikánském koncilu: „*Manželství jakožto vzájemné darování dvou osob, a také dobro dětí vyžaduje úplnou manželskou věrnost a důrazně požaduje jejich nerozlučitelnou jednotu.*“²⁰⁸ Jedná se o specifickou úpravu oproti úpravě sekulární. Ta sice také hovoří o této manželské překážce, ale rozvod nebo prohlášení manžela za mrtvého považuje tuto situaci za vyřešenou. V kanonickém právu nestačí, že jsou manželé civilně rozvedeni, uznává pouze rozsudek o rozloučení manželství dle církevního práva. Pokud tedy nebyl vydán, nebo ještě nenabyl právní moci, má se zato, že manželství původní stále trvá. Podle církevního práva se jedná o překážku nedispenzovatelnou.²⁰⁹

²⁰⁴ KAŠNÝ, Jiří. *Manželství v západní tradici: Soubor kanonických studií*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006, s. 44.

²⁰⁵ HADERKA, Jiří. *Uzavírání manželství z hlediska právního*. Praha: Academia, 1977, s. 139. Srov. KAŠNÝ, Jiří. *Manželství v západní tradici: Soubor kanonických studií*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006, s. 45.

²⁰⁶ Dispenz dává v tomto případě místní ordinář. Viz NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s. 156-157.

²⁰⁷ Münsterský komentář to vystihuje slovy „die Fähigkeit zum Vollzug der Ehe“, tedy volně přeloženo „schopnost manželství nejen řádně uzavřít, ale také dokonat“. Podrobněji: LÜDICKE, Klaus. Heiligungsamt: Ehe. In *Münsterischer Kommentar zum Kodex iuris canonici unter besonderer Berücksichtigung der Rechtslage in Deutschland, Österreich und der Schweiz*. Band 5. Essen: Ludgerus, 2009, s. 1083/2, ISSN 0932-8327

²⁰⁸ Druhý vatikánský koncil, pastorální konstituce v církví v dnešním světě Gaudium et spes (7. prosince 1965) odst. 48. Citováno dle: KAŠNÝ, Jiří. *Manželství v západní tradici: Soubor kanonických studií*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006, s. 49.

²⁰⁹ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s. 52-53.

▪ Překážka příbuzenství

Tato překážka má své kořeny hluboko v minulosti. Zákaz uzavřít manželství blízkým příbuzným ukládalo jak židovství, tak antické římské právo.²¹⁰ Tuto překážku najdeme v kánonu 1091 CIC: „*V přímé linii pokrevního příbuzenství je neplatné manželství mezi všemi předky a potomky, jak legitimními, tak přirozenými. V boční linii je neplatné manželství až do čtvrtého stupně včetně.*“ Jedná se o překážku, která je částečně dispenzovatelná, a to ve 4. a 3. stupni boční linie. Manželství mezi příbuznými, až na výjimky, nejsou dovolena převážně z genetických důvodů, aby se předešlo postižení na potomstvu. Odmítána jsou ale rovněž z důvodů sociálních a etických.²¹¹

Co se týče překážky zákonného příbuzenství, tedy osvojení, je upravena v kánonu 1094 CIC: „*Platně nemohou uzavřít mezi sebou manželství ti, kdo jsou ve vztahu zákonného příbuzenství vzniklého z osvojení, a to v přímé linii nebo ve druhém stupni boční linie.*“ Její význam dobře vystihlo římské právo: „*adoptio naturam imitatur, neboli adopci se napodobuje přirozenost.*“²¹² Tato překážka je na rozdíl od předchozí dispenzovatelná v celém svém rozsahu. Rozdíl oproti sekulárnímu právu je značný. Aby překážka v sekulárním právu pominula, je nutné osvojení zrušit. V církevním právu je možné udělit dispens za zachování osvojení. V tomto případě je kanonická úprava mírnější.²¹³

▪ Nezpůsobilost k uzavření manželství (nedostatek souhlasu)

O nezpůsobilosti hovoří kánon 1095 CIC: *Nezpůsobilí pro uzavření manželství jsou:*

- 1. kdo nemají dostatečné užívání rozumu;*
- 2. kdo mají závažnou poruchu soudnosti, co do podstatných práv a povinností manželských, které se předávají a přijímají;*
- 3. kdo z psychických důvodů nejsou schopni převzít podstatné manželské povinnosti.*

Jedná se postupně o nedostatečnost užívání rozumu, závažnou poruchu soudnosti a psychickou neschopnost převzít podstatné manželské povinnosti.²¹⁴ Jsou to okolnosti, které odporují uzavření manželství již z přirozeného práva. Posouzení pak bude záležet na církevním soudu na základě znaleckého posudku.²¹⁵

Protože je cílem práce srovnat instituty práva sekulárního a kanonického, rozeberu pouze *nedostatečnost užívání rozumu*, neboť ta se dá srovnat s omezením či zbavením způsobilosti k právním úkonům. Nedostatečnost užívání rozumu je pojmem velmi relativním a musí se

²¹⁰ KAŠNÝ, Jiří. *Manželství v západní tradici: Soubor kanonických studií*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006, s. 54.

²¹¹ Tamtéž.

²¹² *Institutiones Iustiniani*, 1, 11, 4. Citováno dle: KAŠNÝ, Jiří. *Manželství v západní tradici: Soubor kanonických studií*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006, s. 56.

²¹³ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s. 71.

²¹⁴ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s. 106-110.

²¹⁵ Tamtéž.

posuzovat vždy v konkrétním případě. Jedná se hlavně o to, že osoba není schopná se vědomě a svobodně rozhodnout a tak naplnit jeden ze základních předpokladů, aby mohlo manželství platně vzniknout.²¹⁶ Užívání rozumu musí být přiměřené povaze a důležitosti úkonu, který vede k uzavření manželství.²¹⁷ Důležitá je rovněž okolnost, že vada zde musí být v době uzavírání manželství. Možnostmi, které mohou nastat, jsou následující: u osoby se jedná o celkový nedostatek rozumových schopností nebo se jedná o dočasné poruchy způsobené například alkoholem či jinými toxickými látkami.²¹⁸ Otázkou zůstává, co s tzv. světlými okamžiky, kdy se osobě vykazující nedostatečné užívání rozumu na chvíli „rozsvítí“.²¹⁹ Judikatura církevních soudů zastává názor, že ani v těchto momentech není osoba způsobilá k tomu, aby platně uzavřela manželství. Zdůvodňuje to tím, že dotyčnou osobu je potřeba posuzovat komplexně a vycházet z dočasnosti světlých okamžiků.²²⁰

- Omyl v osobě (nedostatek souhlasu)

Omyl v osobě vyjadřuje kánon 1097, CIC: „*Omyl co do osoby činí manželství neplatným.*“ Podobně jako v sekulární úpravě, ani zde se nebude jednat o případy příliš časté. Snoubenci většinou ví, jak vypadá osoba, kterou pojmají za svou. Omyl může nastat v případě osob takřka identických, tedy jednovaječných dvojčat. Dalším případem mohou být země, kde chodí žena povinně zahalena.

Jsou rovněž případy, kdy je manželství uzavíráno prostřednictvím zástupce. Z povahy věci se bude v našem případě jednat o omyl, pokud pověření k zastupování vydala jiná osoba, než zastoupený.²²¹

²¹⁶ DUDA, Ján. *Katolické manželské právo*. Spiš: Spišská kapitula, 1996, s. 89.

²¹⁷ DUDA, Ján. *Katolické manželské právo*. Spiš: Spišská kapitula, 1996, s. 88.

²¹⁸ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s. 106-110.

²¹⁹ DUDA, Ján. *Katolické manželské právo*. Spiš: Spišská kapitula, 1996, s. 88.

²²⁰ DUDA, Ján. *Katolické manželské právo*. Spiš: Spišská kapitula, 1996, s. 90.

²²¹ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s. 106-110.

5 Speciálně odloučení manželů za trvání manželství

Z výše uvedeného se může zdát, že kanonická úprava je poměrně přísná a zánik manželství je možný opravdu výjimečně. I zde je ovšem nutné se zmínit o variantě, kdy k samotnému zániku manželství nedochází *de iure*, ale *de facto* v podstatě ano.

Základním účelem je založení rodiny, výchova dětí a dobro manželů. Pokud jsou tyto základní pilíře oslabeny, nebo prakticky neexistují, je otázka, zda se dá mluvit o manželství, o kterém kodex hovoří, když v zásadě neplní své funkce. Kanonická úprava ale dává najevo, že je vždy nutné dát vztahu mezi manžely šanci, ve většině případů už i z důvodu jednou udělené svátosti. Proto umožňuje za situace, kdy vzájemné soužití je z jistých důvodů nemožné, aby byli manželé odloučeni a připouští do budoucna znovuoobnovení manželského soužití. Tato situace může být i východiskem pro osoby, jejichž manželství je manželstvím svátostným a dokonaným, tedy manželstvím, které nemůže být lidskou mocí rozloučeno.

Po uzavření manželství je základní povinností manželů spolužití. Nemá se tím na mysli jen manželský život po stránce sexuální, ale především jde i o vzájemnou pomoc a společné bydlení.²²² Ne vždy je ale tento předpoklad možné naplnit. Manželských krizí je mnoho, ale ne každá zakládá možnost manželské separace. Důvody jsou přesně stanoveny. Odloučení manželů upravuje kán. 1151 - 1155 CIC. Mluví o dvou případech, a to *neodpuštěném cizoložství a nesnesitelnosti společného života*.²²³ Nevinný manžel tak může přerušit soužití s druhým manželem. Natrvalo lze však separaci uskutečnit jen v případě nevěry druhého manžela.²²⁴

Praxe se liší, neboť rozhodování je ponecháno na úvaze diecézním biskupům, kteří o záležitostech separace rozhodují. I když lze snadno odhadnout, že udržet záležitost separace výhradně v jurisdikci církevních autorit, je značně obtížné. Manželé ovlivněni sekulární úpravou a rozvody se často rozhodnou přerušit spolužití sami, aniž by čekali, až o jejich záležitosti bude církevně rozhodnuto.²²⁵

5.1 Neodpuštěné cizoložství

„Velmi se doporučuje, aby manžel z křesťanské lásky a kvůli prospěchu rodiny neodmítl odpustit druhé straně cizoložství a nerozvrátil manželský život; jestliže jeho vinu výslovně nebo mlčky neodpustil, je oprávněn opustit manželské soužití, jestliže s cizoložstvím nesubhlasil nebo mu nezavdal příčinu nebo sám je nespáchal.“
(kán. 1152, § 1 CIC).

²²² DUDA, Ján. *Katolické manželské právo*. Spiš: Spišská kapitula, 1996, s. 256.

²²³ Srov. NEMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s. 167.

²²⁴ DUDA, Ján. *Katolické manželské právo*. Spiš: Spišská kapitula, 1996, s. 256.

²²⁵ Tamtéž, s. 258.

Z tohoto kánonu můžeme jasně dovodit, jak kanonická úprava klade důraz na odpuštění mezi manžely. V případě, že druhý manžel nechce tolerovat nevěru, je nutné, aby to dal náležitě najevo. Existuje zde *vyvratitelná právní domněnka*, že pokud spolu manželé žijí po dobu 6 měsíců od doby, co se druhý manžel o nevěře dozvěděl, má se za to, že cizoložství bylo odpuštěno. Pokud tedy manžel nechce dále setrvávat v tak narušeném svazku, je nutné předložit svůj případ příslušné církevní autoritě právě do již zmíněných šesti měsíců, aby rozhodla, vše náležitě posoudila a udělila k odloučení povolení. Toto povolení není nijak časově omezeno, má povahu trvalou.²²⁶

Ne vždy je ale situace tak jednoznačná a samotný fakt nevěry nemusí zakládat právo na separaci od druhého manžela. Mimo jiné musí být splněny ještě tyto podmínky, které Münsterský komentář shrnuje následovně:

- nevinná strana s cizoložstvím nesouhlasila
- nezavdala k tomu příčinu
- sama se nevěry nedopustila

Problém může nastat v případě výkladu „nezavdala příčinu“. Tento případ je velmi těžké posoudit, a to hlavně tehdy, když se názory zúčastněných stran, tedy manželů, navzájem velmi odlišují.²²⁷

5.2 Nesnesitelnost společného života

„Jestliže některý z manželů uvádí druhého do nebezpečí pro duši nebo pro tělo nebo pro děti, anebo jinak činí společný život velmi tvrdým, poskytuje tím druhému manželovi zákonný důvod k odchodu na základě rozhodnutí místního ordináře; jestliže je nebezpečí z prodlení i na základě vlastního rozhodnutí.“
(kán.1153 §1 CIC).

Rozdíl oproti předchozímu důvodu je ten, že zde se nezkoumá vina jednoho či druhého, tedy zavinění zde nehraje primární roli. Půjde většinou o případy psychických poruch, alkoholismu, násilí, kdy ohrožen není jen druhý manžel, ale také jejich děti atd. Jedná se o závažnější porušení, kdy nejde jen o narušení manželské důvěry, jako v předchozím případě, ale častokrát se jedná i o ohrožení na zdraví, v těch nejzávažnějších případech i na životě. Proto je zde nutné ustanovení o *prodlení*, které říká, že v případech, kdy by mohlo čekání na rozhodnutí

²²⁶ Srov. NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s., 168-169.

²²⁷ LÜDICKE, Klaus. *Trennung bei Ehebruch*. In *Münsterischer Kommentar zum Kodex iuris canonici unter besonderer Berücksichtigung der Rechtslage in Deutschland, Österreich und der Schweiz*. Band 5. Essen: Ludgerus, 1086, s. 1152/2, ISSN 0932-8327

místního ordináře nedozírné následky, je možná vlastní iniciativa druhého manžela k odchodu. Povinnost předložit věc k rozhodnutí ale i v tomto případě trvá. Münsterský komentář však uvádí a zdůrazňuje, že právo na separaci od druhého manžela nezakládají situace, kdy druhý manžel vážně onemocní a jeho nemoc sebou přináší fyzickou a hlavně psychickou zátěž.²²⁸ To je třeba od výše popsaných situací odlišit. Pokud ovšem hrozí například z důvodu duševní nemoci manžela bezprostřední nebezpečí, je druhý manžel oprávněn soužití ukončit i bez povolení místního ordináře.²²⁹

I když se tento důvod pro odloučení manželů jeví jako závažnější než v předchozím případě, povolení se uděluje *na dobu přechodnou*. Možnost pozitivních změn se předpokládá, neboť patologické jevy, jako alkoholismus případně psychické poruchy se dají spíše vyléčit, než navždy narušená důvěra mezi manžely způsobená nevěrou.²³⁰

I v případě „nesnesitelnosti společného života“ lze učinit výjimku a povolení k separaci může získat *trvalý charakter*. Výjimku pak uděluje místní ordinář.²³¹

²²⁸ LÜDICKE, Klaus. Trennung wegen Unzumutbarkeit. In *Münsterischer Kommentar zum Kodex iuris canonici unter besonderer Berücksichtigung der Rechtslage in Deutschland, Österreich und der Schweiz*. Band 5. Essen: Ludgerus, 1086, s. 1153/2, ISSN 0932-8327

²²⁹ Tamtéž.

²³⁰ Srov. NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s. 168-169.

²³¹ LÜDICKE, Klaus. Trennung wegen Unzumutbarkeit. In *Münsterischer Kommentar zum Kodex iuris canonici unter besonderer Berücksichtigung der Rechtslage in Deutschland, Österreich und der Schweiz*. Band 5. Essen: Ludgerus, 1086, s. 1153/2, ISSN 0932-8327

6 Komparace sekulární a kanonické úpravy

Výše byly popsány hlavní způsoby zániku manželství jak v sekulárním, tak kanonickém právu. V této kapitole bych chtěla výše uvedené poznatky shrnout a metodou komparace srovnat jednotlivé právní instituty.

6.1 Vymezení podobností/rozdílů

6.1.1 Pohled na manželství

Jak bylo již výše uvedeno, kanonická i sekulární úprava kladou důraz na *trvalost a pevnost svazku* manželského. V obou případech se na manželství také nahlíží jako na „*smlouvu*“ mezi manžely.

Rozdílem je zde výklad jednotlivých pojmů a pohled na trvalost a pevnost. Z hlediska sekulárního práva se na trvalost hledí spíše jako na dlouhodobost, kde zánik manželství za života manželů není ničím neobvyklým. V kanonické úpravě se na manželství nahlíží jako na „*posvátnou smlouvu*“, kde se klade důraz na jednotu a nerozlučitelnost každého jednou uzavřeného manželství.

6.1.2 Zánik manželství smrtí jednoho z manželů

Tento způsob zániku manželství z logiky věci nemůže vykazovat v zásadě žádné odlišnosti. Smrt je věcí přirozenou a skutečností, s kterou musí počítat každý z nás. Rozdílný může být pohled na smrt jako takovou, kdy pro křesťany neznamena nic konečného, naopak naději na další život.

6.1.3 Zánik manželství prohlášením manžela za mrtvého

Prohlášení manžela za mrtvého má jak v sekulárním, tak kanonickém právu stejné důsledky, tzn. zánik manželství.

I zde ovšem nacházíme podstatné odlišnosti. První z nich je charakter jednotlivých řízení. V sekulární úpravě se jedná o soudní řízení, kdežto v případě kanonického práva jde o řízení správní, kdy místní ordinář pouze deklaruje zjištěný stav.²³² Další významný rozdíl můžeme nalézt v hmotněprávní úpravě. Odlišnosti můžeme spatřovat právě v situaci, kdy se osoba dříve

²³² Hrdina, Antonín Ignác. Manželství v současném českém i kanonickém právu. *Revue církevního práva*, č. 16 - 2/00, s. 91-104.

prohlášená za mrtvou znovu objeví. Podle sekulárního práva se práva a povinnosti této osoby obnovují. O výjimce hovoří právě ZoR, kdy zaniklé manželství se neobnovuje, pokud druhý manžel již uzavřel nový sňatek. Kanonická úprava je odlišná a podle ní se obnovují všechny práva a povinnosti, tedy i původní manželství, i kdyby druhý manžel již uzavřel manželství nové. Z toho plyne, že rozhodnutí o prohlášení za mrtvého z hlediska kanonického práva nikdy nenabude právní moci.²³³

6.1.4 Neplatnost manželství

V sekulární i kanonickém právu najdeme upraveny okolnosti, které způsobují neplatnost manželského svazku. Je to dáno samozřejmě i vývojem, kdy sekulární úprava jednoznačně převzala problematiku „vad“ při uzavírání manželství z práva kanonického. Společná je zde i skutečnost, že se v obou úpravách jedná z hlediska procesního o soudní řízení, i když rozhodují rozdílné soudy. Najdou se samozřejmě i rozdíly, které jsou zase dány vícero hledisky.

Rozdíl můžeme spatřovat v první řadě v tom, že sekulární úprava rozeznává nejen manželství neplatné, ale i manželství neexistující (nulitní, putativní). Rozdíl je pak v tom, že manželství neplatné se považuje za platné, dokud není jeho neplatnost prohlášena soudem. Na takové manželství se následně nahlíží jako na neuzavřené. Manželství putativní je zdánlivé, tedy jsou tu takové závažné vady, které nedovolují, aby manželství vzniklo, či následně vůbec vyvolalo nějaké právní následky, bylo zplatněno.

Kanonická úprava rovněž upravuje neplatnost manželství. Zná také putativní manželství, které ale chápe ve zcela jiném významu, než úprava světská.²³⁴ Vykazuje také oproti úpravě sekulární poměrně podrobnou materií manželských překážek. Myšlenka Antonína Hrdiny je logická, kdy ve svém článku hovoří o tom, že když kanonické právo nezná rozvod manželství, klade vyšší nároky na snoubence i na následný manželský souhlas i formu.²³⁵

- **Věk**

Z povahy věci vyplývá, že manželství mohou uzavřít pouze osoby fyzicky a duševně zralé. Proto je stanovena jistá věková hranice, která je minimální pro uzavření manželství. V sekulárním právu se tato hranice stanovuje na 18 let, je možné udělit výjimku a hranici posunout směrem

²³³ Tamtéž.

²³⁴ Putativní manželství v kanonickém právu znamená, že alespoň jeden ze snoubenců konal sňatek v dobré víře, ale manželství nevzniklo z nějakého vážného důvodu. Tato situace trvá do doby, kdy oba partneri nedospějí k morální jistotě o neplatnosti manželství. NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s.20.

²³⁵ Hrdina, Antonín Ignác. Manželství v současném českém i kanonickém právu. *Revue církevního práva*, č. 16 - 2/00, s. 91-104.

dolů, na 16 let. Je třeba povolení soudu. Existuje zde právní fikce, že osoba, která uzavře jako neplnoletá manželství, se stává zletilou.

V případě kanonického práva se také objevují věkové hranice. Liší se ovšem podle pohlaví. Žena „může“ podle kanonické úpravy uzavřít manželství již ve 14-ti letech. Samozřejmě je nutno posuzovat vyspělost v konkrétním případě, a ne vždy je možno od této překážky udělit dispenz, který za běžných okolností dává místní ordinář. Co se týče mužů, tato hranice je stejná jako v případě práva sekulárního, a to je minimální věk 16 let. Rozdíl tedy vidíme v případě ženy. Může tedy de facto nastat situace, kdy bude manželství z hlediska kanonického práva platné a z hlediska práva sekulárního dokonce neexistující, neboť pod hranici 16 let ZoR nedovoluje manželství uzavřít vůbec.

▪ **Dvojitý manželství**

Bigamie je v našem právu nepřijatelná. Je dokonce postihována prostředky veřejnoprávními, tedy přečinem dvojitýho manželství. Je upravena jak v oblasti sekulární, tak v oblasti kanonické.

Z hlediska sekulární úpravy se nejedná o překážku příliš častou. Co se týče církevního práva, můžeme se s touto překážkou setkat častěji. Důvodem je totiž skutečnost, že cesta sekulárního rozvodu není pro katolickou církev dostačující a je nutné původní manželství buďto prohlásit za neplatné nebo využít jednu z možností výše zmíněných způsobů rozloučení platně uzavřeného manželství. Pokud je manželství původní svátostné a dokonané, neexistuje podle církevního práva cesta k druhému manželství, neboť se jedná o manželství absolutně nerozlučitelné a nevztahuje se na ně proto možnost využití privilegií.

▪ **Omezení/zbavení způsobilosti k právním úkonům/duševní porucha**

V tomto případě se rovněž jedná o situaci, která je upravena jak v sekulární, tak kanonické úpravě.

Omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům či duševní poruchu by bylo možné porovnat s nedostatečností užívání rozumu v kanonickém právu. V zákoně o rodině se hovoří v § 14 o zbavení či omezení právních úkonů soudem. K tomuto omezení/zbavení dochází soudní cestou, tedy soudním výrokem. Nutno podotknout, že k automatickému zplatnění pak dochází ze zákona, pokud se zdravotní stav osoby zlepší a je slučitelný s účelem manželství, který jsem na začátku práce vymezila, a který je právě v tomto případě vždy posuzován.

Kanonická úprava je ve srovnání se zákonem o rodině přísnější. Osobě, která je způsobilosti zbavena, se nepovoluje uzavřít manželství a ke světlým okamžikům se nepřihlíží. V případě omezení způsobilosti pak záleží na církevním soudu a posudku znalce.²³⁶

6.1.5 Zánik manželství rozvodem/odloučení manželů za trvání manželství/rozloučení platně uzavřeného manželství

Pohled na trvalost a nerozlučitelnost svazku je v obou úpravách odlišný. Rozvod v kanonickém právu není bohužel ničím neobvyklým, kdežto manželská rozluka v církevním právu je něčím velmi specifickým a dalo by se říci i výjimečným.

Sekulární úprava staví na principu „rozlučitelnosti“. V případě výše zmíněného smluveného rozvodu je, za splnění všech podmínek, zánik manželství už pouhou „formalitou“. Z hlediska práva katolické církve je rozvod nepřijatelný, neboť církevní nauka staví na základním pilíři celého manželského práva a tím je „nerozlučitelnost“ svazku (v případech svátostného manželství dokonce absolutní nerozlučitelnost).²³⁷

V případě rozvodu je nutné zkoumat existenci tzv. *kvalifikovaného rozvratu*, v případě výše zmíněných privilegií v kanonickém právu je těch důvodů daleko více a existence kvalifikovaného rozvratu nestačí. Porovnávat proto příslušná privilegia s rozvodovými důvody příliš nelze. Co je ovšem v této oblasti srovnatelné, je právě rozvod a odloučení manželů za trvání manželství.

Společné prvky můžeme najít právě v příčinách rozvratu manželství, kdy důvodem bývá často alkoholismus, nevěra, zadlužení rodiny a spousta dalších možných příčin. Hlavní je zde právě intenzita a hlubokost narušených vztahů mezi manžely. Druhým společným faktorem může být fakt, že spolu manželé delší dobu nežijí. V kanonickém právu musí manžel, který se na rozvratu nepodílel, podat do 6 měsíců svůj případ příslušné církevní autoritě, jinak se má za to, že cizoložství bylo odpuštěno. Sekulární právo takovou vyvratitelnou právní domněnku nezná. Zato v případě smluveného rozvodu hovoří o jednom ze základních předpokladů pro smluvený rozvod, a to je doba právě doba 6 měsíců. V této lhůtě se tedy tyto výše zmíněné instituty shodují.

Když bychom chtěli porovnávat rozvod manželství a zrušení manželství na základě privilegií podle kanonického práva, došli bychom k následujícímu závěru. V zákoně o rodině není zmínka o tom, že by mohlo manželství zaniknout za života manželů i jinak, než cestou sekulárního rozvodu. To znamená, že i když manželství bude církví platně rozloučeno, pokud

²³⁶ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s. 107.

²³⁷ HRDINA, Antonín Ignác. *Manželství v současném českém i kanonickém právu*. Revue církevního práva, č. 16 - 2/00, s. 91-104.

nedojde k rozvodu, manželství bude i nadále podle sekulární úpravy platné. Z toho nám může vyplynout závěr, že zrušení manželství kanonickou cestou je pro světské právo v České republice zcela irelevantní a pokud by se osoba snažila uzavřít nové manželství a nebyla platně rozvedena, jednala by nezákonně.²³⁸ Konkrétně by se jednalo o veřejnoprávní postih a dopustila by se přečinu dvojího manželství.²³⁹ Tato situace ovšem nenastává, neboť aby osoba, jejíž manželství bylo rozloučeno podle církevního práva, mohla uzavřít nové manželství, musí být zároveň sekulárně rozvedena, tedy být způsobilá uzavřít manželství i podle světského práva.²⁴⁰ Opačná situace může nastat, pokud se osoba sekulárně rozvede, ale k církevnímu rozloučení nedojde. Manželství je pak z hlediska kanonického práva stále platné.²⁴¹

Co se týče procesního hlediska, v případě rozvodu se samozřejmě jedná o řízení soudní. Pavlovské a Petrovské privilegium je charakterově řízením správním, i když v některých momentech může připomínat řízení soudní. V soudním řízení se z povahy věci jedná o spor, kdežto ve správním řízení se jedná o vyhovění/či nevyhovění žádosti.²⁴²

6.2 Vzájemný vztah obou úprav

Vztah sekulární úpravy a kanonické úpravy je vztahem velmi specifickým. Po mnohá staletí se stále vyvíjí. Co je platné pro kanonické právo, nemusí být platné pro právo sekulární a naopak. Manželství je institucí, která byla, je a bude vždycky předmětem zájmu jak státního, tak i církevního. Tyto snahy ale nebyly vždy tak intenzivní. Z prvopočátku náležela jurisdikce v manželských věcech pouze církvi a stát to respektoval. Postupně se ale snahy koordinovat tuto oblast i sekulárním právem čím dál tím více zesilovaly. Můžeme hovořit o recepci kanonického práva sekulárním právem.²⁴³ Co si světské právo upravilo jinak, byla již několikrát zmíněná problematika rozvodu v různých podobách a pojmenováních. Tím sekulární úprava velmi zásadně zasáhla do již zažitých principů, které budovala katolická církev po celá staletí.

V evropské právní kultuře zaznamenáváme opravdu velký vliv křesťanského náboženství na vývoj světského práva. Katolická církev vždy významným způsobem přispívala k upevnování

²³⁸ Srov. KAŠNÝ, Jiří. *Kanonická řízení ke zrušení manželství in favorem fidei*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005, s. 68.

²³⁹ Zákon č. 40/ 2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 194:

(1) Kdo za trvání svého manželství uzavře manželství jiné, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.

(2) Stejně bude potrestán, kdo uzavře manželství s osobou, která již je v manželství jiném.

²⁴⁰ KAŠNÝ, Jiří. *Manželství v západní tradici: soubor kanonických studií*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2006, s. 49.

²⁴¹ Viz CIC 1983 kánon 1085.

²⁴² KAŠNÝ, Jiří. *Kanonická řízení ke zrušení manželství in favorem fidei*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005, s. 74 -75.

²⁴³ HRDINA, Antonín Ignác. *Manželství v současném českém i kanonickém právu*. Revue církevního práva, č. 16 - 2/00, s. 91-104.

institutu monogamie a měla nemalý podíl na rozvoji rodinného manželského práva takřka v celé Evropě.²⁴⁴ Manželská církevní nauka se ale postupně vyvíjela a měnila v souvislosti s vývojem církve. Základními principy, o kterých hovořila křesťanská nauka, a které nakonec velmi ovlivnily i světské úpravy, byla *monogamie* a *nerozlučitelnost*. Smluvní stránku manželství ponechávala jurisdikci práva světského. Svátostnou povahu manželství si zase posuzovala sama církev. Naproti tomu princip nerozlučitelnosti byl zprvu stěžejním nejen pro církevní oblast, ale také pro sekulární úpravy. Postupně byl ale ve světském právu oslabován. Jak bylo na začátku práce uvedeno, katolická církev měla původně silné rozhodovací pravomoci v manželských věcech. To můžeme vidět i na dokonale propracovaném manželském právu a jednotlivých institutech. V podstatě žádná situace nebyla ponechána náhodě.²⁴⁵ Propracovaný systém manželských překážek a zákazů má zabránit tomu, aby byla manželství neplatně uzavírána, a tím vlastně podpořit nerozlučitelnost.²⁴⁶

Vztah těchto dvou odlišných právních systémů nám nejlépe popíší následující ustanovení:

- § 10 zákona o rodině: „*Byl-li uzavřen občanský sňatek, nemají následné náboženské obřady právní následky. Byl-li uzavřen církevní sňatek, nelze následně uzavřít občanský sňatek.*“
- Kán. 22 CIC: „*Světské zákony, na něž odkazuje právo církve, mají v kanonickém právu tytéž účinky, pokud nejsou v rozporu s božským právem a pokud kanonické právo nestanoví jinak.*“
- Kán. 1059 CIC: „*Manželství pokřtěných, i když je pouze jedna strana pokřtěna, se řídí právem nejen božským, ale i kanonickým, při zachování příslušnosti světských představených co do ryze světských účinků manželství.*“
- Kán. 1085 CIC: „*Neplatně uzavírá manželství ten, kdo je vázán dřívějším manželstvím, i nedokonaným (§ 1). I když dřívější manželství je neplatné nebo rozloučené z jakéhokoliv důvodu, nelze tím samým nové manželství uzavřít, dokud není s jistotou známa neplatnost nebo rozloučení předchozího manželství.*“ (§ 2)

Z výše uvedeného plyne, že uzavřít manželství lze z hlediska sekulárního práva uzavřít jednou z příslušných forem. Každá má stejné právní účinky. Kanonická úprava sice stanoví, že

²⁴⁴ VESELÁ, Renata a kol. Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy. 2. vydání. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2005, s. 57.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 56-59.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 59.

pokřtěná strana je vázána kanonickou formou (kán. 1059)²⁴⁷, a v případě nedodržení má za následek podle kanonického práva neplatnost²⁴⁸, ale zákon o rodině žádnou vázanost pokřtěného kanonickou formou nezná, proto z hlediska sekulárního práva je manželství platné.

Co se týče zániku manželství, situace je složitější. Kanonická úprava klade důraz na *nerozlučitelnost* a rozvod manželství z povahy věci není možný. Jedinou alternativou je právě manželská odluka za trvání svazku. Rozvod je tedy z hlediska sekulární úpravy platný, z hlediska kanonické nikoliv²⁴⁹. A contrario zase sekulární úprava nepřipouští jakékoliv nulity manželství prohlášené církevními autoritami a uznává pouze úpravu civilní - tedy zákon o rodině.²⁵⁰

²⁴⁷ Srov. CIC 1983, kánon 1117 CIC.

²⁴⁸ Kanonická forma je předepsána k platnosti. Záleží, o jaký nedostatek formy se bude jednat. Nemusí pak nutně způsobit neplatnost, ale pouze nedovolenost. Srov. NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve*. Praha: Krystal OP, 2006, s. 151.

²⁴⁹ Pokud se nebude jednat o jeden z důvodů rozloučení platně uzavřeného manželství.

²⁵⁰ Srov. HADERKA, Jiří. Oddavky, nulity a neexistence manželství od účinnosti zákona č. 91/1998Sb. *Právní praxe*, 1998, roč. 46, č. 8, s. 476.

Přehledová tabulka

	České sekulární právo	Kanonické právo katolické církve
Pojetí manželství	<p><i>Trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - hlavní účel: založení rodiny a řádná výchova dětí - manželství má charakter smlouvy - princip „rozlučitelnosti“ - právní úprava: zákon č. 94/ 1963 Sb., o rodině ve znění pozdějších předpisů (dále jen ZoR), občanský soudní řád (dále jen OSŘ) 	<p><i>Svazek, jímž muž a žena mezi sebou vytvářejí nejnuitřnější společenství celého života.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - hlavní účel: dobro manželů a zplození a výchova dětí - manželství má charakter posvátné smlouvy - princip „nerozlučitelnosti“ - právní úprava: Kodex kanonického práva 1983 (dále jen CIC)
Zánik manželství smrtí jednoho z manželů	<ul style="list-style-type: none"> - právní úprava: § 22 ZoR: „<i>Manželství zaniká smrtí nebo prohlášením jednoho manžela za mrtvého.</i>“ - <i>zmínka pouze okrajově</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - právní úprava: kánon 1141 CIC „<i>Uznané a dokonané manželství nemůže být rozloučeno žádnou lidskou mocí a ze žádného důvodu s výjimkou smrti.</i>“ - <i>zmínka pouze okrajově</i>
Prohlášení za mrtvého	<ul style="list-style-type: none"> - právní úprava: § 22 ZoR, § 195 - 200 OSŘ - charakter řízení: soudní, rozhodnutí nabývá právní moci - znovuobjevení osoby: práva a povinnosti se obnovují s výjimkou případu, kdy druhý manžel již uzavřel nové manželství. 	<ul style="list-style-type: none"> - právní úprava: kánon 1707 CIC - charakter řízení: správní, rozhodnutí nikdy nenabývá právní moci - znovuobjevení osoby: práva a povinnosti se obnovují v celém rozsahu
Zánik manželství za života manželů	<p>Rozvod: § 24 - 29 ZoR</p> <ul style="list-style-type: none"> - sporný rozvod - smluvený rozvod - ztížený rozvod - rozvod s nezletilými dětmi <ul style="list-style-type: none"> - charakter řízení: soudní řízení - smluvený rozvod: <ul style="list-style-type: none"> - trvání manželství v délce min. 1 roku - manželé spolu 6 měsíců nežijí - předloží příslušné smlouvy 	<p>Rozloučení platně uzavřeného manželství: kán. 1142 – 1150 CIC (pouze u nesvátostného nebo nedokonaného manželství)</p> <ul style="list-style-type: none"> - nedokonané manželství - Pavlovské privilegium - Petrovské privilegium - privilegium výběru manželky či manžela - privilegium zajetí <ul style="list-style-type: none"> - charakter řízení: převážně správní řízení - odloučení manželů za trvání manželství: <ul style="list-style-type: none"> - existuje zde <i>vyvratitelná právní domněnka</i>, že pokud spolu manželé žijí po dobu 6 měsíců od doby, co se druhý manžel o nevěře dozvěděl, má se za to, že cizoložství bylo odpuštěno → je

		nutné se do 6 měsíců, kdy se manžel o nevěře dověděl, obrátit na příslušnou církevní autoritu
Neplatnost manželství - zánik presumpce platnosti manželství	<u>Právní úprava:</u> - neplatnost/ neexistence - <u>charakter řízení:</u> soudní - <u>důvody působící neplatnost:</u> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Dvojí manželství (bigamie) či partnerství ▪ Blízký příbuzenský vztah: jak pokrevní, tak zákonné příbuzenství, v případě osvojení je nutné jeho zrušení ▪ Nedostatek věku: minimální věk 16 let, nutné povolení soudu, pod hranici 16 let jde o manželství putativní ▪ Osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům ▪ Osoba omezená ve způsobilosti k právním úkonům ▪ Duševní porucha osoby, která by měla za následek zbavení/omezení způsobilosti - ke světlým okamžikům se přihlíží <ul style="list-style-type: none"> ▪ Omyl v osobě 	<u>Právní úprava:</u> - pouze neplatnost (putativní manželství má zde jiný význam) - <u>charakter řízení:</u> soudní - <u>důvody působící neplatnost:</u> manželství se stává neplatným z důvodu manželských překážek, nedostatku souhlasu nebo formy <ul style="list-style-type: none"> ▪ Překážka trvajících manželského svazku ▪ Překážka příbuzenství: jak pokrevní, tak zákonné příbuzenství, v případě osvojení je možno udělit dispenz, nemusí dojít k jeho zrušení ▪ Překážka věku: minimální věk muž: 16 let, žena: 14 let, nutný dispenz místního ordináře ▪ Nedostatečnost užívání rozumu: zahrnuje jak celkový nedostatek rozumových schopností, tak dočasné poruchy - ke světlým okamžikům se nepřihlíží <ul style="list-style-type: none"> ▪ Omyl v osobě

Vztah obou úprav : Z hlediska sekulární úpravy je v České republice kanonická úprava právně irelevantní. Přesto se stala pro sekulární úpravu v mnohém inspiračním zdrojem a v historii bylo manželské právo prakticky zcela pod jurisdikcí církve.

Závěr

Tato práce byla zaměřena na poměrně rozsáhlou materii, která pojednává o zániku manželství v sekulárním i kanonickém právu. Cílem práce bylo tyto instituty srovnat, vytyčit podobnosti, rozdíly a hlavní specifika. Na začátku práce bylo nutno základní pojmy nejdříve ozřejmit a vysvětlit. Mám na mysli zejména pojetí manželství v obou právních úpravách a nahlížení na tento právní institut. Bylo potřeba rovněž vymezit cíle a principy, na nichž jak sekulární, tak kanonická úprava spočívá.

Až po upřesnění základních pojmů a vpravení čtenáře do problematiky, jsem mohla začít popisovat jednotlivé způsoby zániku manželství. Vzhledem k tomu, že hlavním cílem práce bylo provést komparaci, zaměřila jsem se podrobněji na ty instituty, ke kterým bylo možné najít odpovídající protějšek i v druhé úpravě. Abych se vyhnula nepřehlednosti a roztržitosti práce, popsala jsem nejprve podrobně jednotlivé způsoby zániku manželství v samostatných kapitolách. V poslední kapitole jsem se pak vrátila k tomu, co bylo popsáno v kapitolách předešlých, vybrala to podstatné a odpovídající si protějšky postavila vedle sebe. Nejsnazší bylo porovnat instituty, které se z povahy věci vyskytují jak v úpravě sekulární, tak v kanonické, jako je zánik manželství smrtí a prohlášením manžela za mrtvého. Co se týče dalších způsobů zániku, situace byla složitější. Zatímco rozvod v sekulárním právu není ničím neobvyklým, v právu katolické církve rozvod neexistuje. Církevní nauka hovoří pouze o pěti možnostech, které přicházejí v úvahu pro rozloučení platně uzavřeného manželství za života manželů, přitom reálné v našich krajínách jsou pouze tři. Jedná se o Pavlovské a Petrovské privilegium a možnost udělení dispenze u nedokonaného manželství. Privilegium výběru manželky (resp. manžela), stejně jako privilegium zajetí, nemají pro naše poměry přílišného významu. Jejich ráz je spíše historický, se silnou vazbou na období kolonialismu. Jak je vidět ze samotného obsahu práce, srovnávat rozvodové varianty s privilegii v kanonickém právu by nebylo nejrozumnější. Jedná se o diametrálně odlišné typy řízení, a to nejen procesní stránkou věci, kdy je rozvod řízení soudní a Pavlovské a Petrovské privilegium jsou řízeními o žádosti, tedy mají spíše charakter správního řízení. Proto jsem ke srovnání s rozvodovou variantou zvolila jiný institut v kanonickém právu, a to odloučení manželů za trvání manželství. I když se nejedná o samotný zánik, de facto spolu manželé při realizaci odlučky nežijí, a dalo by se v podstatě mluvit o jistém „předstupni“ sekulárního rozvodu. Dalším, a dalo by se říci i „odvážným“, krokem bylo v práci, která pojednává o způsobech zániku manželství, zmínit i samotnou neplatnost manželství. Ve většině publikací je neplatnost od pojednání zániku manželství zcela oddělena. Na manželství, které je prohlášeno za neplatné, se v závěru hledí, jako by nikdy nebylo vzniklo, takže se nejedná de iure o zánik manželství, ale o

zánik presumpce jeho platnosti. Protože jsem ve své práci uvedla i výše zmíněný institut odloučení manželů za trvání manželství, které de iure rovněž není zánikem, rozhodla jsem se zařadit i problematiku neplatnosti. Osoby, jejichž manželství je neplatné, spolu často delší dobu žijí, mohou i založit rodinu. De facto tedy vytvářejí určité společenství muže a ženy se záměrem jisté trvalosti a dlouhodobosti, obzvláště v případě založení rodiny. Kladla jsem proto důraz i na faktickou stránku věci. Jak jsem také zjistila od notářky Interdiecézního soudu v Olomouci, tvoří problematika neplatnosti manželství převážnou část jejich agendy. Mým záměrem bylo, aby práce nebyla jen teoretickým „návodem“, ale aby byla i přizpůsobena praktické stránce věci, neboť určitě se u církevních soudů častěji setkáme s prohlášením neplatnosti, než například s privilegiem zajetí. Dalo by se tvrdit, že je v sekulárním právu, oproti právu kanonickému, „institut neplatnosti“ spíše teoretickou záležitostí. Pro manžele je často snadnější cesta sekulárního rozvodu. Ostatně i v tomto případě jsem považovala za důležité se zmínit, a následně porovnat, důvody neplatnosti v obou úpravách.

Při studiu jednotlivých institutů jsem došla k závěru, že pro přehlednost komparace, a poté i pro samotného čtenáře, bude nejlepší postavit obsah tak, aby si samotný čtenář vytvořil ucelený přehled, a tak si sám dokázal v předmětné materii udělat svůj vlastní náhled. Zvolená metoda splnila svůj účel. Chtěla jsem nejen srovnat instituty samotné, ale také přiblížit dosud pro veřejnost ne tolik známou úpravu kanonickou. Jak o úpravě světské, tak církevní existuje celá řada publikací, jimiž byly způsoby zániku již několikrát popsány. Nenalezla jsem však ucelenou publikaci, která by komplexně vytyčila specifika, podobnosti a odlišnosti úpravy zániku manželství v českém rodinném právu a v kanonickém právu. Jistě, byla napsána celá řada odborných článků, ale nikdy nebyla tato materie nějak „komplexně spojena“. Kanonické i sekulární právo prošlo rozsáhlým vývojem a jak světské, tak církevní právo se vyvíjí jiným tempem a dnes už i na odlišných základech. Některé instituty kanonického práva by se mohly zdát překonanými, pro jiné by se zas světské právo mohlo jevit příliš formalistické bez většího respektu k manželství a rodině, jako základní jednotce celé společnosti.

Dalo by se vyvodit, že právo katolické církve je z výše popsaného „přísnější“. Vychází z principu nerozlučitelnosti, kdy rozluka je možná za přísně stanovených podmínek. Na druhou stranu obsahuje velký počet případů, kdy lze udělit výjimky a „zjemnit“ tak dopady kanonické úpravy. V právu světském je za splnění zákonných podmínek manželství většinou rozvedeno, ať řízení trvá delší či kratší dobu. Na druhou stranu, udělování výjimek není v sekulární úpravě zase tak častým jevem. Protože katolická církev neupravuje rozvody a ani je neuznává, upravuje rozsáhlou materii důvodů, které mohou způsobit neplatnost. V případě sekulárního práva se manželé spíše rozvedou, než aby podstupovali proceduru prohlášení neplatnosti manželství. Tedy

ta má ve světském právu spíše teoretický význam. Z toho jsem vyvodila, že právo katolické církve staví na větším respektu k jednou „uzavřené“ manželské smlouvě, a tím dává manželství vyšší hodnotu. Sekulární úprava se zase více přizpůsobuje vývoji společnosti, kdy cesta sekulárního rozvodu může být rychlejší, a tak znamenat „vysvobození“ z nelehké životní situace. Můžeme to vidět na institutu prohlášení manžela za mrtvého, kdy podle sekulární úpravy obživší manžel vstupuje do svých předešlých práv a povinností s výjimkou, kdy druhý manžel již uzavřel manželství nové. V případě práva kanonického vstupuje do všech předchozích práv a povinností, tedy obnovuje se bez výjimky i předchozí manželství. Z toho se dá odvodit, že světské právo dbá na „právní jistotu“ a snaží se tak předejít právnímu chaosu a netrvá na zachování původního manželství za každou cenu.

Nemohu ale tvrdit, že by obě úpravy byly až tak odlišnými protipóly. V jistém směru sekulární právo z kanonického vychází, neboť v dávné minulosti jurisdikce v manželských věcech přináležela veskrze církvi. I onu nerozlučitelnost manželství, která je pilířem manželského práva pro katolickou církev, mělo světské právo převzato za svou. Až s vývojem se světské právo vydělilo a přizpůsobilo se společenskému vývoji, tzn. hlavně úpravou rozvodu. Touto prací jsem také chtěla ukázat a motivovat ty, kterým by se studium církevního práva mohlo jevit „zbytečným“, když nepředstavuje pro sekulární právo právně relevantní systém. Světské právo respektuje a nezakazuje úpravu kanonickou, za podmínky, že vše proběhne rovněž i s dodržením sekulárního práva.

Práce je pak v závěru doplněna přehledovou tabulkou a znamená zároveň i shrnutí ve stručných bodech, ke kterým se pak čtenář podrobně může vrátit ve výše popsáních kapitolách. Věřím tak, že vytyčený cíl, daný v úvodu práce, byl splněn. Předpokládaným adresátem práce je převážně právnícká veřejnost, proto byl na konci práce vytvořen i slovníček kanonických pojmů.

Práci uzavírám tím, že jak sekulární, tak kanonická úprava uznává za způsob zániku manželství smrt a prohlášení za mrtvého. Za života manželů je to v sekulární úpravě rozvod, v kanonické úpravě pak výše zmíněných pět možností rozloučení platně uzavřeného manželství, které ale příliš nelze srovnat s úpravou sekulární. Možnou alternativou pro srovnání se pak jeví institut manželské odluky za trvání svazku, která se může ve srovnání se sekulárním právem jevit jako alternativa „předrozvodové fáze“. Rovněž se zmiňuji o neplatnosti, jejíž zařazení do diplomové práce má výrazné opodstatnění. Jelikož je úprava důvodů způsobujících neplatnost daleko rozsáhlejší v právu kanonickém, zmiňuji se pouze o části materie, neboť účelem není popsat všechny důvody, ale srovnat je se sekulární úpravou.

Doufám, že jsem vytvořila práci, která se stane poučnou a povede k zamyšlení. Jelikož jsem nenašla publikaci, která by komplexně upravovala podobnosti i odlišnosti ve způsobech

zániku manželství v kanonickém a sekulárním právu, tak rovněž doufám, že se práce stane i vhodným inspiračním zdrojem, především pak pro právnickou veřejnost. Obě úpravy jsou velmi rozsáhlé, takže by se detailní zpracování nabízelo pro jiný typ práce. Návrh pro další výzkum by mohl být podrobně zpracovat vývoj každého institutu zvlášť a porovnat jednotlivé historické mezníky a okolnosti, proč a z jakých důvodů se sekulární úprava vydala jinou cestou, když v minulosti bylo ponecháno tolik prostoru kanonické úpravě.

Bibliografie

Kanonické právo

a) Monografie:

DAVIES, Douglas. *Stručné dějiny smrti*. 1. vydání. Praha: VOLVOX GLOBATOR, 2007. 186 s. ISBN 80-7207-628-4 (přeloženo z anglického originálu „*A Brief History of Death*“)

DUDA, Ján. *Katolické manželské právo*. Spiš: Spišská kapitula, 1996. 304 s. ISBN 80-7142-041-7

HRDINA, Antonín. *Kanonické právo*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2002. 436 s. ISBN 80-86342-26-2

KAŠNÝ, Jiří. *Bůh nás povolal k pokoji. Kanonická řízení ke zrušení manželství in favorem fidei*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005. 130s. ISBN 80-7040-816-2

KAŠNÝ, Jiří. *Manželství v západní tradici : soubor kanonických studií*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Teologická fakulta, 2006. 103 s. ISBN 80-70409-21-5

LÜDICKE, Klaus. *Münsterischer Kommentar zum Kodex iuris canonici unter besonderer Berücksichtigung der Rechtslage in Deutschland, Österreich und der Schweiz*. 5 Bänder. Essen: Ludgerus, 1999. ISSN 0932-8327

NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo*. Praha: Krystal OP, 2006. 215 s. ISBN 80-85929-83-X

TRETERA, Jiří Rajmund. *Konfesní právo a církevní právo*. Praha: Jan Krigl, 1997. 331s. ISBN 80-902045-2-X

URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*, 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995. 378 s. ISBN 80-7179-031-1

b) Odborné články:

HRDINA, Antonín Ignác. Manželství v současném českém i kanonickém právu. *Revue církevního práva*, č. 16 - 2/00, s. 91-104

KAŠNÝ, Jiří. Zrušení manželství in favorem fidei. *Revue církevního práva*, č. 25 - 2/03, s. 83 - 94

KAŠNÝ, Jiří. Pavlovské privilegium. *Studia theologica*, Olomouc: CMTF UP, 2001, č. 6, s. 36-43

c) Naukové základy, slovníky

BIBLE: *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. 8. vydání. Praha: Česká biblická společnost, 2001. 1814 s. ISBN 80-85810-29-8

FRAUS, Jiří. *Ilustrovaný studijní slovník německo – český / česko – německý*. 1. vydání. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2006. 1338 s. ISBN 80-7238-417-1

KÁBRT, Jan, KUCHARSKÝ, Pavel a kol. *Latinsko- český slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970. 483 s. bez ISBN

Kodex kanonického práva. 1. vydání. Praha: ZVON, 1994. XXIII+ 814 s. ISBN 80-7113-082-6

QUITT, Zdeněk, KUCHARSKÝ, Pavel. *Česko – latinský slovník starověké a současné latiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 901 s. ISBN 80-04-16903-1

Věřím: Malý katolický katechismus, 2007. 208 s. (jako schválený překlad organizace Kirche in Not).

Sekulární právo

a) monografie

HADERKA, Jiří. *Aktuální otázky rodinného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. 16 s. ISBN 80-210-0653-6

HADERKA, Jiří. *Uzavírání manželství z hlediska právního*. Praha: Academia, 1977. 376 s. ISBN 509 – 21 – 826

HOLUB, Milan, NOVÁ Hana. *Zákon o rodině a předpisy související*. 5. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 8. 2002. Praha: Linde Praha a.s., 2002. 775 s. ISBN 80-7201-362-9

HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1998. 384 s. ISBN 80-210-2706-1

HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Manželství a paragrafy*. 1. vydání. Praha: Computers Press, 2000. 80 s. ISBN 80-7226-409-5

HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rozvod a paragrafy*. 2. vydání. Praha: Computers Press, 2003. 80 s. ISBN 80-7226-981-X

HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství : komentář*. 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009. 558 s. 978-80-7400-061-4

CHODĚRA, Oldřich. *Partnerství, manželství a paragrafy*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2002. 108 s. ISBN 80-247-0217-7

KOTULKOVÁ, Jana. *Zánik manželství ve srovnání s německými mluvícími zeměmi: diplomová práce*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta právnická, 2008, 62 s.

KNAPPOVÁ, Marta, ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné 1*. 4. vydání. Praha: ASPI, a.s., 2005. 523 s. ISBN 80-7357-127-7

KUBŮ, Lubomír, HUNGR, Pavel, OSINA, Petr. *Teorie práva*. 1. vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2007. 335 s. ISBN 978-80-7201-637-2

PLECITÝ, Vladimír a kol. *Základy rodinného práva*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 140 s. ISBN 978-80-7380-139-7

PRŮCHOVÁ, Bohumila. *Slušný rozvod*. 1. vydání. Brno: ERA group spol. s.r.o., 2002. 114 s. ISBN 80-86517-25-X

RADVANOVÁ, Senta, ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Kurs občanského práva : Instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: C.H.BECK, 1999. 227 s. ISBN 80-7179-182-2

VESELÁ, Renata a kol. *Rodina a rodinné právo : historie, současnost a perspektivy*. 2. vydání . Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2005. 283 s. ISBN 80-86432-93-9

WARSHAK, Richard. Přeložila Daniela Zounková. *Rozvodové jedy*. 1. vydání. Praha: TRITON, 2003. 389 s. ISBN 80-7254-439-X

WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*. 4. vydání. Praha: Linde Praha a.s., 2006. 729 s. ISBN 80-7201-595-8

b) odborné články

FRINTOVÁ, Dita. Řízení o rozvod manželství – srovnání právní úpravy České republiky s právní úpravou ve spolkové republice Německo. *Právník*, 2011, roč. 150, č. 3, s. 232-253

HADERKA, Jiří. Oddavky, nulity a neexistence manželství od účinnosti zákona č. 91/1998Sb. *Právní praxe*, 1998, roč. 46, č. 8, s. 466–481

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Ochrana slabší strany v rodinném právu. *Právník*, 2011, roč. 150, č. 4, s. 362-377

LUŽNÁ, Romana. Výživné rozvedeného manžela a po zrušení registrovaného partnerství. *Právo a rodina*, 2011, roč. 13, č. 6, s. 5-9

PFEIFFER, Magdalena. Unifikace rozhodného práva ve věcech rozvodu a rozluky v režimu posílené spolupráce rozdělila Evropu. *Právo a rodina*, 2011, roč. 13, č. 4, s. 7-11

Právní předpisy

Zákon č. 40/1964 Sb., *občanský zákoník*, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 99/1963 Sb., *občanský soudní řád*, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 94/1963 Sb., *o rodině*, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 115/2006 Sb., *o registrovaném partnerství*, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 285/2002 Sb., *o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon)*, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník*, ve znění pozdějších předpisů

Internetové zdroje

Český statistický úřad [online]. 2001 [cit. 2011-06-27]. Náboženské vyznání obyvatelstva České republiky. Dostupné z WWW:<http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/i/nabozenske_vyznani_obyvatelstva_ceske_republiky_23_12_04>.

Diecézní církevní soud brněnské diecéze [online]. Brno: 2008 [cit. 2010-12-06]. Diecézní církevní soud v Brně. Dostupné z WWW: <<http://www.biskupstvi.cz/cirkevnisoud/>>.

KAŠNÝ, Jiří. Manželství očima kanonického práva. *Teologické texty* [online]. 2001, 5, [cit. 2010-12-06]. Dostupný z WWW: <<http://www.teologicketexty.cz/casopis/2001-5/Manzelstvi-ocima-kanonickeho-prava.html>>.

ZEDNÍČEK, Miroslav . Kanonické možnosti ukončení manželství. *Teologické texty* [online]. 2001, 5, [cit. 2010-12-06]. Dostupný z WWW: <<http://www.teologicketexty.cz/casopis/2001-5/Kanonicke-moznosti-ukonceni-manzelstvi.html>>.

Shrnutí

Předkládaná práce s názvem „Srovnání způsobů zániku manželství v českém sekulárním právu a kanonickém právu“ si klade za cíl porovnat jednotlivé instituty zániku manželství v českém rodinném právu v porovnání s právem Římskokatolické církve, která je v České republice církví nejpočetnější.

Většina manželství je uzavírána v ideálním případě na celý život. Bohužel ne vždy je tato ideální představa naplněna. V sekulárním právu je důsledkem nezdaru manželského soužití většinou rozvod. Kanonické právo rozvody neuznává, svou nauku staví na principu jednoty a nerozlučitelnosti manželství. I když nenacházíme právní úpravu rozvodu v právu katolické církve, přesto můžeme hovořit o možnostech rozloučení platně uzavřeného manželství za života manželů.

Práce je členěna do šesti kapitol. První kapitola je věnována vymezení základních pojmů. Ve druhé je pojednáno o zániku manželství v sekulárním právu. Třetí kapitola je záměrně věnována za života manželů nejběžnějšímu způsobu zániku manželského svazku, kterým je *rozvod*. Je pojednáno o jeho základních variantách a rozvodovém řízení. Čtvrtá kapitola hovoří o zániku manželství v kanonickém právu, pojednává o přirozených příčinách zániku manželství i o specifických možnostech. V páté kapitole se nejedná o samotný zánik manželství. Upravuje odloučení manželů za trvání manželství a případy, kdy lze odluku uskutečnit. Šestá kapitola je klíčová, neboť se věnuje hlavnímu účelu práce, což je srovnání předmětných institutů. Je shrnutím celé práce a zdůrazněním nejhlavnějších specifik, podobností, ale převážně také odlišností. Pro práci byla zvolena metoda komparace, která nejlépe dosáhne sledovaného cíle. Práce je pak zakončena přehledovou tabulkou.

Závěrem lze říci, že jak kanonické, tak sekulární právo upravuje institut zániku manželství smrtí a prohlášením za mrtvého. Rovněž obě úpravy hovoří o okolnostech způsobujících neplatnost. Tento institut, který většinou nebývá řazen do kategorie zániku manželství, byl do této práce záměrně zařazen z praktických důvodů, jež jsou podrobně vysvětleny. Kategoricky se v tomto případě nejedná o zánik manželství, ale o zánik *presumpce jeho platnosti*. Problém při srovnání pak nastává v případě rozvodu, který právo katolické církve nezná. Hovoří pouze o možnostech rozloučení platně uzavřeného manželství ve specifických případech, jako například Pavlovské a Petrovské privilegium. Jako vhodný institut pro srovnání s úpravou rozvodu byla proto zvolena manželská odluka, při které manželství *de iure* nezaniká, ale pro komparaci se jeví vhodnou, neboť představuje jistý ekvivalent „předrozvodové“ fáze. V závěru je rovněž zachycen vztah mezi oběma úpravami.

Summary

The aim of the submitted thesis called „Comparison of ways of dissolution of marriage in the Czech secular law and canon law“ is to contrast separate institutes of dissolution of marriage in the Czech family law in comparison to the law of Roman Catholic Church, who is the most numerous church in the Czech Republic.

The most of the marriages are ideally contracted for the whole life. Unfortunately, this idea is not always fulfilled. In the secular law is the consequence in the most cases a divorce. Canon law does not accept divorce, it is based on the unity and indissolubility of marriage. Although Catholic Church law does not regulate divorce, we can talk about possibilities of separation of spouses during their lives.

The thesis is divided into six chapters. The first chapter is devoted to the definition of basic terms. The second chapter deals with the dissolution of marriage in the secular law. The third chapter is on purpose devoted to the most common way of dissolution of marriage, to divorce. Its basic versions and divorce process are described. The fourth chapter treats dissolution of marriage in canon law, describes its natural and also special causes. In the fifth chapter is not dealt with dissolution of marriage itself but with the separation of spouses throughout duration of the marriage and cases in which separation can be done. The sixth chapter is crucial because it is devoted to the main aim of the thesis, to the comparison of both institutions. It summarizes the whole thesis and emphasizes the main specifics and details but mainly differences. The method of comparison has been chosen for the thesis because it achieves the aim in the most suitable way. At the end of the thesis there is a well-arranged chart.

To sum up, it is possible to say that both canon and secular law regulate the institute of dissolution of marriage by death or by presumption of death. Both forms treat the circumstances causing invalidity. This institute, which is usually not referred to as category of dissolution of marriage, is included in the thesis by practical reasons, which are explained in detail. In this case it is no dissolution of marriage but dissolution of presumption of its validity. A problem by comparing appears in the case of divorce which Catholic law does not know. It accepts only the possibility of separation of the marriage in specific cases such as Pauline Privilege and Petrine Privilege. Separation of spouses has been chosen as a suitable institute for comparison to divorce. By the separation marriage is *de iure* not dissolved but it is suitable for comparison because it is a kind of equivalence to „pre-divorce“ period. The relation between both forms is described as well, whereas canon law does not represent a legally relevant system for the secular law.

Klíčová slova/key words

kanonické právo/**canon law**

sekulární právo/**secular law**

jednota a nerozlučitelnost manželství/**the unity and indissolubility of marriage**

rozvod/**divorce**

manželství/**marriage**

srovnání/**comparison**

právní úprava/**legal regulation**

rodinné právo/**family law**

způsoby zániku/**ways of dissolution**

prohlášení neplatnosti manželství/**declaration of invalidity of marriage**

smrt a prohlášení za mrtvého/**death and presumption of death**

manželská odluka za trvání manželství/**trial separation throughout duration of marriage**

církevní rozloučení manželství/**separation of spouses**

nedokonané manželství/**unconsummated marriage**

Pavlovské privilegium/**Pauline Privilege**

Petrovské privilegium/**Petrine Privilege**

Slovníček pojmů kanonického práva

Advokát církevního soudu

Advokátem církevního soudu je osoba, která má dobrou pověst, je katolického vyznání, má vysokoškolské vzdělání v oboru právní vědy nebo teologických oborech, musí být doktorem nebo licenciátem kanonického práva, minimální věk 30 let a alespoň jeden rok působit ve funkci prokurátora. Pokud nemá doktorát nebo licenciát kanonického práva, musí být opravdu znalý soudního řízení a manželského práva, přičemž jeho znalost musí být prověřena zkouškou. Viz CIC 1983, kán. 1483, webové stránky diecézního církevního soudu v Brně.

Apoštolský stolec

Jedná se o úřad římského biskupa. Apoštolský stolec nebo také Svatý stolec označuje v kodexu kanonického práva nejen papeže, ale též státní sekretariát a ostatní složky římské kurie. CIC 1983 kán. 361.

Diecézní biskup

Biskupové jsou z božského ustanovení nástupci apoštolů skrze Ducha svatého, který jim byl dán, jsou v církvi pastýři, a jako takoví jsou učitelé víry, kněží posvátné bohoslužby a služebníci řízení církve. Viz CIC 1983, kán. 375. Diecézní biskup je ten, kterému byla svěřena péče o diecézi; ostatní jsou nazýváni titulární biskupové. CIC 1983, kán. 376.

Dispenz

Dispenz neboli zbavení vázanosti zákonem ryze církevním ve zvláštním případě může udělit v mezích své působnosti osoba vybavená výkonnou pravomocí, ale i osoba, které moc dispensovat uděluje výslovně nebo nepřímým samo právo nebo zákonné zmocnění. CIC 1983, kán. 85.

Instruktor

Instruktor je pověřená osoba, která je vybrána buď z řad soudců církevních soudů nebo osob, které jsou pověřeny biskupem, může jím být duchovní nebo laik. (KAŠNÝ, Jiří. *Kanonická řízení ke zrušení manželství in favorem fidei*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005, s. 77).

Místní ordinář

Místním ordinářem se rozumí papež, diecézní biskup a osoby, které jsou, ač jen pouze prozatímně, představenými místní církve nebo společenství jí na roveň postaveného podle kán. 368, dále osoby, které v nich mají řádnou obecnou výkonnou moc, to jest generální a biskupští vikáři. Viz CIC 1983, kán. 134.

Notář

Notář je úředník církevního soudu, musí se účastnit každého řízení, pro platnost aktů je důležitý jeho podpis. Viz CIC 1983, kán. 1437.

Notáři musí mít dobrou pověst a být prosti jakéhokoliv podezření; v případech, v nichž jde o ohrožení pověsti kněze, musí být notářem kněz. CIC 1983, kán. 483.

Obhájce svazku

Obhájce svazku je úředník církevního soudu, který v kauzách ohledně platnosti manželství vystupuje jako protistrana navrhovatele (žalující strany), hájí zachování manželství a je tak ze svého úřadu povinen předložit a vyložit vše, co může být rozumně uvedeno proti neplatnosti nebo uvolnění svazku. CIC 1983, kán. 1432.

Promotor spravedlnosti

Promotor (obhájce) spravedlnosti je úředník církevního soudu, ustanoven v případě sporných záležitostí, v nichž se může jednat o škodu veřejnému prospěchu, rovněž je ustanovován v případě trestních věcí. CIC 1983, kán. 1430.

Další předpoklady pro funkci podrobněji: CIC 1983, kán. 1435.

Privilegium

Privilegium neboli výhodu ve prospěch určitých fyzických nebo právnických osob, poskytnutou zvláštním právním aktem, může udělit zákonodárce i představený s výkonnou pravomocí, kterého k tomu zákonodárce zmocnil. CIC 1983, kán. 76.

Římská rota

Římská rota je jeden ze tří centrálních soudů katolické církve. Je ustanoven papežem pro přijetí odvolání ve sporném řízení. CIC 1983, kán. 1443.